

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Герун Людмила Володимирівна

Організована економічна злочинність: характеристика явища та шляхи протидії / Organized economic crime: phenomenon characteristic and ways of counteraction

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконала студентка групи ФЕБм-22
Л.В. Герун

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Ю.Є. Якубівська

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«___» _____ 20__р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ОРГАНІЗОВАНА ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	8
1.1. Сутність та ключові ознаки категорії «організована економічна злочинність».....	8
1.2. Парадигма розвитку феномену організованої економічної злочинності	18
1.3. Нормативно-правові аспекти протидії організованій економічній злочинності в Україні.....	27
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	35
2.1. Кримінологічна оцінка сучасних форм проявів організованої економічної злочинності.....	35
2.2. Тенденції світового розвитку організованої економічної злочинності.....	49
2.3. Динаміка глобалізаційних аспектів розвитку організованої економічної злочинності в Україні.....	55
2.4. Аналіз стану організованої економічної злочинності Тернопільської області в умовах економічної кризи	62
Висновки до розділу 2.....	68
РОЗДІЛ III. РОЗРОБКА СИСТЕМИ ЗАХОДІВ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	70
3.1. Шляхи вдосконалення механізмів протидії організованій економічній злочинності в Україні.....	70
3.2. Стратегічний підхід до формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні.....	75
3.3. Рекомендації по вдосконаленню організаційно-тактичного напрямку правоохоронної діяльності у напрямку протидії організованій економічній злочинності.....	83
Висновки до розділу 3.....	95
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми наукового дослідження полягає у відсутності злагодженої та чіткої системи заходів попередження та профілактики організованої економічної злочинності в Україні, що передбачає створення необхідності вдосконалення механізмів протидії даному явищу в Україні, основною складовою яких є активна політика держави у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні. Аналіз сучасного стану розвитку організованої економічної злочинності в Україні свідчить про те, що сьогодні залишається значна кількість невирішених проблем щодо нормативно-правового регулювання та системи правозастосування у даній сфері, що призводить до зловживань та корупції. Соціальну значимість сучасної української організованої економічної злочинності, яка характеризується зростанням активного впливу на динаміку розвитку криміногенних процесів, не можна недооцінювати. Організована економічна злочинність набула домінуючого впливу на формування кримінального середовища, стала невід'ємним соціальним чинником суспільного життя, вона негативно впливає на формування суспільної свідомості, має свої моральні цінності та моральні підвалини. При цьому ефективність правоохоронної діяльності держави у сфері попередження організованої економічної злочинності залишається невирішеною проблемою.

Розглянуті в представленій магістерській роботі різноманітні підходи до проблеми організованої економічної злочинності підкреслюють її дискусійний характер, системність, комплексність, відображають її багатогранність і взаємозв'язки із іншими соціальними та кримінально-правовими явищами. Правильне рішення означеної проблеми є важливим для сучасної кримінально-правової та кримінологічної науки та перспектив її розвитку. Формування цілісної системи заходів з попередження та профілактики організованої економічної злочинності в Україні, необхідність організації дієвого та ефективного контролю реалізації політики держави у сфері боротьби та

протидії організованій економічній злочинності, існування ряду потенційних загроз для економічної безпеки з точки зору корупції, на нашу думку, передбачає насамперед формування заходів попередження та профілактики організованої економічної злочинності в Україні, вдосконалення механізмів протидії організованій економічній злочинності та підвищення рівня економічної безпеки.

Досліджуючи особливості подолання організованої економічної злочинності в Україні, то «проблемність» нормативно-правового забезпечення зростає в декілька разів. Викликано це тим, що поряд із постійними змінами у законодавстві виникають додаткові труднощі, які пов'язані з ідентифікацією проявів корупції у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні, що формують загрозу для економічної безпеки. Проблема формування ефективного законодавства та, відповідно, правозастосування у даній сфері для України залишається актуальною. Це викликало необхідність проведення дослідження процесу особливостей розвитку організованої економічної злочинності в Україні.

Проблематика розвитку організованої економічної злочинності, формування заходів попередження та профілактики організованої економічної злочинності в Україні в контексті забезпечення економічної безпеки та протидії правопорушенням у цій сфері є *об'єктом дослідження* багатьох науковців. Цій проблематиці присвячені праці, зокрема, Балобанова Д. О., Бойко А.М., Гошовської Т. В., Єфремова С.О., Іваненко І. В., Новицького Г.В., Пожидаєва І. П., Скулиша Е.Д., Черниша М.А. та ін. Незважаючи на досить велику кількість публікацій, а також враховуючи останні зміни, що відбулися в законодавстві з даної проблематики, питання протидії формування заходів попередження та профілактики організованої економічної злочинності в Україні в Україні потребують додаткового розгляду.

Зазначимо, що наукові розробки вчених з означеної проблематики становлять теоретичне підґрунтя для дослідження розвитку організованої економічної злочинності в Україні, а також формування адекватних засобів

подолання корупції у цій сфері. Однак сьогодні доводиться відзначати недостатню увагу більшості з них до формування наукових засад і практичних рекомендацій щодо сутності вказаної загрози, що є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку України, та дослідження вітчизняних форм та видів організованої економічної злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки нашої держави та особливостей правового регулювання їх попередження із врахуванням передового іноземного досвіду.

Критичний аналіз існуючих теоретико-методологічних основ і практичної багатоаспектності дослідження особливостей розвитку організованої економічної злочинності в Україні, котрий частково міститься в роботах зазначених авторів, дає підстави для удосконалення загальної системи реалізації політики держави у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні як в політичному, так і в правовому аспектах. Однак проблематичними залишаються питання вдосконалення механізмів протидії організованій економічній злочинності в Україні, а також удосконалення системи реалізації політики держави у сфері попередження, профілактики, боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні. Єдиної думки щодо багатьох ключових питань державного управління зазначеною сферою серед дослідників поки що немає, багато проблем потребують додаткового опрацювання, насамперед у частині врахування особливостей сучасного політичного становища нашої країни при прийнятті і реалізації відповідних державно-управлінських рішень у контексті забезпечення економічної безпеки.

Мета і завдання дослідження. Метою даної магістерської роботи є узагальнення підходів, що визначились на теперішній час стосовно шляхів протидії та боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні.

Для досягнення даної мети сформульовано такі **завдання**:

- розглянути положення чинного нормативно-правового забезпечення, а також головних науково-методологічних доробок у наукових працях, що мають

на меті дослідження процесу боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні в контексті економічної безпеки;

- дослідити тенденції розвитку організованої економічної злочинності та спроектувати основні перспективи запобігання діянь, що мають ознаки корупційних у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні;

- розглянути іноземний досвід в контексті боротьби та протидії організованій економічній злочинності та можливості його імплементації в національну практику;

- запропонувати напрямки протидії організованій економічній злочинності, а також окреслити шляхи реалізації політики держави у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні в контексті забезпечення економічної безпеки.

Об'єктом дослідження виступає організована економічна злочинність як загроза для економічної безпеки.

Предметом дослідження є система нормативно-правового забезпечення та правозастосування у сфері боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні.

Методи дослідження. Методи дослідження, що були використані при написанні магістерської роботи: системний підхід (для відображення специфічних рис та протиріч існуючих нормативно-правових норм у сфері боротьби та протидії економічній організованій злочинності в Україні); абстрагування (при вивченні особливостей контролюючих функцій органів влади у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні); припущення (в процесі формування удосконаленої системи законодавства та правозастосування у сфері протидії організованій економічній злочинності); аналізу і синтезу (при здійсненні кримінологічного аналізу організованої економічної злочинності в Україні дослідженні, а також корупції, як загрози для економічної безпеки).

Інформаційною базою дослідження є національне та іноземне законодавство, наукові праці вітчизняних та закордонних фахівців, матеріали Міжвідомчого науково-дослідного центру при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, матеріали Державної служби статистики України, а саме, Головного управління статистики в Тернопільській області, Міністерства внутрішніх справ України, дані офіційного сайту організації «Organisation Internationale de Police Criminelle, ОІРС», «International Criminal Police Organization» та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана у відповідності до тематики магістерських робіт кафедри фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності Тернопільського національного економічного університету.

Основні результати дослідження, що характеризують його новизну, розкривають зміст магістерської роботи, полягають в тому, що: запропоновано шляхи протидії організованій економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в роботі теоретичні положення та практичні рекомендації можуть бути використані в процесі реалізації політики держави у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні, при прийнятті і реалізації відповідних державно-управлінських рішень у контексті забезпечення економічної безпеки.

Апробація та публікація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження висвітлювалися у доповіді на тему: «Тенденції розвитку організованої економічної злочинності» та були опубліковані у збірнику «Тактичні та стратегічні пріоритети зміцнення фінансово-економічної безпеки держави».

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 95 найменувань на 10 сторінках, 1 додатку. Основний текст викладений на 102 сторінках.

РОЗДІЛ І

ОРГАНІЗОВАНА ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Сутність та ключові ознаки категорії «організована економічна злочинність»

У кримінально-правовій, економічній та кримінологічній літературі термін «організована економічна злочинність» використовується в декількох значеннях. Він може позначати соціальне явище; сукупність осіб (злочинну групу), систему зв'язків та відносин, форму діяльності. Наприклад, визначення Джужа О. містить вказівку на соціальний феномен, соціальні зв'язки та сфери дії: організована злочинність - «явище, що характеризується стійким загально-регіональним і міжрегіональним зв'язком злочинних груп, формувань і напрямів злочинної діяльності, замкнутим на відносно велику соціальну групу» [18, с. 16-17]. Водночас Бойко А. представляє організовану економічну злочинність як «соціально-економічний процес обігу злочинного капіталу в кримінальній сфері з залученням широких верств населення, з використанням корупції і всього того, що сприяє його нарощуванню і зверненню» [4, с. 189]. Доречно також зазначає Голіна В., що організованою економічною злочинністю є «різновид соціальної діяльності певної кількості членів суспільства, спрямованої на постійне отримання доходів, різних вигод, але тільки способами, які самі по собі є злочинними» [10, с. 39]. Категорія «організована економічна злочинність» сформувалася в кримінологічній та кримінально-правовій літературі, у зв'язку з чим несе на собі відбиток вузько дисциплінарного підходу. Термін «злочинність» вже виключає (або, принаймні, утрудняє) аналіз цього явища як соціально нейтрального, виводячи його за рамки соціальної структури. Епітет «організована» лише вводить якісну відмінність від загально-кримінальної, вуличної, ситуаційної злочинності. З

урахуванням викладеного, навіть умовне використання цього усталеного терміна в рамках правового дослідження не можна визнати коректним. Пропонований у даній дипломній роботі в якості альтернативи термін «кримінальний бізнес» відображає сутність явища, але не надто зручний для цілей роботи, оскільки майже всі джерела дослідження спираються на традиційну термінологію. Радянська наука сприймала організовану злочинність як «форму соціальної патології, котра виражається у постійному та відносно масовому відтворенні та функціонуванні стійких злочинних співтовариств» [33, с. 30].

Передбачалося, що організованій економічній злочинності притаманні:

- 1) орієнтування на цінності, які суперечать нормальному суспільству та його культурі;
- 2) відповідні деградаційні норми поведінки, аморальна система заохочень і покарань;
- 3) використання недоліків, прогалин, протиріч в економіці, соціальній структурі, в законодавстві, в психіці людей, тобто орієнтація не на світлі, а на темні сторони буття, в чому проявляється бездуховна, агресивна і водночас паразитична природа злочинності взагалі;
- 4) створення власної, кримінальної бюрократії, політичної та економічної еліти, засобів масової інформації, тобто власної злочинної держави (з усіма її атрибутами). Спочатку елементи мафіозної держави приховані, змішані з нормальною державою (за рахунок корупції чиновників і звичайних службовців), а потім вони прагнуть витіснити останнє, захопити владу в країні в цілому [32, с. 62].

В контексті кримінально-правового розуміння організованої економічної злочинності характерно виділення наступних її ознак:

- наявність організаційно-управлінської структури, складна ієрархічна градація угруповання з розмежуванням функцій;
- стійкий, планований, законспірований характер діяльності, згуртованість;

- поширення свого впливу на певній (обов'язково визначеній) території, або в певній економічній галузі (монополізація);
- заздалегідь планована злочинна поведінка (вчинення дій, залежних від потрібного об'єкта посягання);
- «витяг максимально-можливого прибутку» як основна мета злочинної діяльності;
- активне пропагування злочинної ідеології.

У поданих вище формулюваннях найбільш яскраво виражена «партійність» кримінально-правового підходу. Визначення будуються на протиставленні заздалегідь визначені рамки «чорної» і «білої» економіки, офіційне суспільство апріорі вважається моральним. Хотілося б привести для порівняння перелік ознак будь-якої формальної організації, що дається соціологами:

- наявність цілей діяльності, їх формалізація;
- сукупність функціональних положень, що втілюються в ролях і статусах членів організації та відповідний розподіл відносин влади і підпорядкування;
- наявність норм і правил.

Таким чином, організовані злочинні угруповання, як і інші соціальні організації:

- складається з людей, включених в діяльність;
- виконує значущі зовнішні та внутрішні функції;
- припускає контроль, в тому числі за допомогою культурно-символічних феноменів;
- володіє цільовою орієнтацією [46, с. 216].

Кожна зі сформованих на сьогоднішній день в кримінології моделей інтерпретації організованої економічної злочинності підкреслює який-небудь з істотних її ознак: ієрархічність, формування за етнічним принципом, підприємництво як форма організації діяльності. У той же час, очевидно, що ці підходи не виключають один одного.

Найбільш послідовно аналізує поняття «організована економічна злочинність» Новицький Г., який вважає некоректним його вживання в науковому обігу по ряду причин. По-перше, будь-яка діяльність є організованою. Такий критерій не дозволяє розмежувати організовані злочинні угруповання ні з іншими суб'єктами злочинної діяльності, ні з публічними і приватними інституціями, партіями, корпораціями. По-друге, поняття «організована економічна злочинність» не виділяє приватний об'єкт, який характеризується «рескриптами» - набором виділяючих його істотних ознак. По-третє, дане поняття наділене рядом певних конотативних значень. Воно являє собою набір соціально негативних характеристик з атрибутом «най» (найнебезпечніша, найбільш деструктивна, тощо). По-четверте, організована економічна злочинність - побутове поняття, що впливає зі здорового сенсу обивателя. Більш адекватними є терміни «злочинне підприємництво», «злочинний бізнес», «злочинні промисли» [54, с. 88].

Закордонні вчені в якості головних виділили самі різні ознаки феномену організованої економічної злочинності. Їх спробував узагальнити і синтезувати американський кримінолог Блокк А. На його думку, економічна функція організованих злочинних угруповань полягає у задоволенні потреби в нелегальних товарах і послугах. Важливу роль відіграють професіоналізм, розподіл ролей, планування, культивування кримінальних цінностей, заходи по нейтралізації кримінального переслідування [86, с. 200]. Італійський юрист Арлаччі П. вважає суттєвим фактором діяльності організованих злочинних угруповань наявність служб зі збору та передачі інформації і турботу про певну зовнішню «законність дій». На її думку «гангстери – це службовці та верховоди багатогалузевого ділового підприємництва (злочинного конгломерату), що надає або який нав'язує своїм клієнтам заборонені законом послуги або товари» [85, с. 19]. Англієць Абадіскі Х. виділив такі ознаки злочинного співтовариства як неідеологічність, обмежене членство, прагнення до експансії, використання насильства і корупції, наявність спеціалізації, монополістичної, нормативності [83, с. 201].

Учасники міжнародних конференцій по боротьбі з організованою економічною злочинністю звертають увагу на відтворення в рамках цього явища тоталітарних, тривалих злочинних змов, а також техніки залякування і підкупу [84].

Комісія з вивчення організованої економічної злочинності в США в 1959 році виділила наступні ознаки злочинного синдикату:

- достатньо велика кількість учасників;
- велика різноманітність форм діяльності;
- наявність зв'язків між територіальними групами;
- організація діяльності на декількох незалежних рівнях за принципом вертикального підпорядкування;
- сфера отримання прибутків та здійснення керівництва відокремлена від сфери реалізації безпосередніх злочинних діянь;
- членство пов'язане з виконанням однорідних злочинних дій, які розглядаються в якості головного джерела доходів [87, с. 22].

Крім того, ряд авторів демонструють досить радикальні підходи до аналізу організованої економічної злочинності. Шеллі Л. вважає, що організована економічна злочинність не повинна розглядатися як соціальна проблема. На підтримку цієї гіпотези він звертає увагу на великий попит на незаконні товари та послуги, що пропонуються злочинцями, і на відсутність засудження цього виду діяльності в багатьох верствах населення. Він відзначає, що уявлення про «Коза Ностра» ще не означає розуміння особливостей організованої економічної злочинності. Таке уявлення висвічує тільки частина проблеми - і не обов'язково найбільш серйозну [91-93]. На думку автора, різноманітність і складність явищ, досліджуваних під ярликом організованої економічної злочинності передбачає, що ясне і точне визначення не може бути ні можливим, ні бажаним. Американський кримінолог Абадіскі Х. писав, що «Організована економічна злочинність - не сфера діяльності, це скоріше техніка насильства, залякування та корупції. Ця техніка може бути застосовна до будь-якого бізнесу або галузі виробництва, які приносять великі прибутки» [83].

Більшість представлених визначень можна піддати критиці, хоча частина ознак повторюється практично у всіх авторів. Один з російських дослідників нарахував близько 50 ознак організованої економічної злочинності, пропонованих в літературі на цю тему і провів аналіз поширеності (питомої ваги) кожного з них[81, с. 230].

Очевидно, що відмежування організованої економічної злочинності від загальнокримінальної не розкриває її сутності. Практично всі перераховані вище ознаки організованих злочинних угруповань можуть бути віднесені до легальних корпорацій, спецслужб, політичних партій та профспілок, держав і багатьох інших соціальних організацій. Багаточисельність і різноплановість ознак змушують засумніватися в тому, що вони виділяють, відмежовують явище з ряду інших. Оскільки організована економічна злочинність детермінована економічними відносинами, при її науковому аналізі можна спиратися не тільки на кримінально-правові, але на економічні та соціологічні підходи. Проблема організованої економічної злочинності є не тільки теоретичною, а й носить прикладний характер. У багатьох країнах існують юридичні визначення організованої економічної злочинності або пов'язаних з нею форм діяльності. Саме ці визначення покладені в основу правозастосовчої практики, з урахуванням яких засуджуються або залишаються на волі активні учасники організованих злочинних угруповань.

Питання нормативного визначення організованих злочинних угруповань ширша, ніж проблема боротьби з мафією чи окремими злочинними структурами. Під формальні ознаки організованих злочинних угруповань можуть підпадати релігійні секти, політичні партії, органи управління тоталітарних держав, профспілкові організації, фінансові піраміди. Найбільш яскраві приклади подібного тлумачення злочинної організації - процеси проти саєнтологів, прокомуністичних партій в США, звинувачення проти ряду органів фашистської держави в Нюрнберзі, обвинувачення у справі фінансової піраміди «Спейс» чи «МММ» тощо. Занадто загальні, описові визначення

виправдані в соціологічній літературі, але включення їх до нормативних актів створює підґрунтя для цілої системи зловживань.

Проведений порівняльний аналіз кримінального законодавства різних країн дозволив зробити висновки, що такі визначення характерні для країн з тоталітарним або авторитарним режимом. В послідовно демократичних державах законодавець більш обережний. Аналіз нормативних актів показує, що організована економічна злочинність аж ніяк не у всіх країнах виділяється як об'єкт нормативного регулювання. Одні обмежуються застосуванням інституту кримінально-правової співучасті, в той час як інші прийняли по десятку законів, безпосередньо спрямованих на протидію організованій економічній злочинності. Зокрема, в законодавстві Франції, Великобританії, ФРН, Японії немає норм, що криміналізують це явище. Навіть склади, які можуть бути застосовні до організованих злочинних угруповань, сильно різняться. У кримінальному кодексі Франції, який набрав чинності в 1994 році, йдеться про «організовану банду», під якою розуміється «будь-яка сформована група або будь-яку змова з метою підготовки, яка характеризується одним або декількома конкретними діями, одним або декількома злочинними діяннями [3]. У кримінальному кодексі Німеччини виділено «озброєний загін», «кримінальне об'єднання», «терористичне об'єднання». В Італії з 1956 по 1990 рік було прийнято 16 законодавчих актів з контролю над мафією, але тільки в 1982 році з'явився такий склад злочину як угруповання мафіозного типу. В Кримінальному кодексі Італії вказується, що «Спільнота (асоціація) типу мафії вважається спільнотою злочинного типу в тому випадку, якщо його члени вдаються до усунення або залякування інших осіб, щоб домогтися кругової поруки та дотримання закону мовчання з метою вчинення злочинів, оволодіння прямим або непрямим шляхом посадами, що дають можливість управління або контролю за економічною діяльністю, за розподілом концесій, видачею дозволів, за висновком підрядів і комунальним обслуговуванням, а також для вилучення незаконних прибутків або отримання незаконних привілеїв для себе чи інших осіб»[85,с. 166]. Сама участь в злочинному об'єднанні у кількості

трьох і більше осіб карається на строк до 15 років позбавлення волі. Передбачено покарання за приховування мафії. Навіть якщо особа лише підозрюється в належності до мафії, до нього вже можна застосовувати превентивні заходи у вигляді спеціального нагляду і заборони проживання в певній місцевості.

Якщо кримінальний кодекс Італії перераховує ознаки організованої злочинності, то федеральне законодавство США до організованої економічної злочинності відносить конкретні дії, а саме «протиправну діяльність членів високоорганізованої дисциплінованої асоціації, що поставляє незаконні товари та надає незаконні послуги, що включає - але не обмежується цим - гральний бізнес, проституцію, лихварство, розповсюдження наркотиків, рекет та іншу протиправну діяльність таких організацій»[14]. Важливо врахувати, що судове тлумачення Конституції США не дозволяє законодавчим органам забороняти саме членство в будь-якій організаційній структурі. Відомо, що кілька десятиліть тому ці норми існували для обмеження можливостей комуністичної партії. Йдеться про Закон Маккарена (Закон «Про внутрішню безпеку» від 23 вересня 1950). Він дозволяв застосування особливих заходів по відношенню до тих, хто належав до комуністичних організацій і співчував їм. Аналогічний нормативно-правовий акт у Франції з'явився в 1790 р як Закон «Ле-Шапель». він забороняв організаційну єдність осіб однієї професії або одного соціального стану. Тоді мова йшла про відтік профспілок [94, с. 12]. Саме таких аналогій намагаються уникати сьогодні борці з організованими злочинними угрупованнями в демократичних країнах. Належність до організацій не може бути злочином - такий довід адвокатів на процесах проти мафії. З 1909 року (з уточненням в 1948 році) в США діють норми про загальну злочинну змову і змову з метою заняття торгівлею наркотиками. Ця концепція була покладена в основу Нюрнберзького процесу.

Закон про контроль за організованою економічною злочинністю в США 1970 року сформулював наступні критерії суспільної небезпеки організованих злочинних угруповань:

- 1) «викачування» значних сум з американської економіки;
- 2) отримання влади за допомогою різних форм соціальної експлуатації;
- 3) впровадження в законний бізнес, через суб-організації;
- 4) втручання у вільну конкуренцію[83, с. 211].

Для українців термін «рекет» давно став синонімом організованої економічної злочинності, але згідно з Кримінальним кодексом України дії рекетирів кваліфікуються як вимагання. В США закон відносить до «рекету» будь-яку дію або загрозу, включаючи «тяжке вбивство», викрадення людей, азартні ігри, підпал, пограбування, хабар, вимагання або вживання наркотиків або інших небезпечних лікарських засобів чи прекурсорів, підкуп в галузі спорту; розтрата коштів з пенсійних фондів і фондів соціального забезпечення; вимагання, пов'язане з укладенням угод про кредит; передача інформації про азартні ігри; перешкоджання проведенню кримінального розслідування; перешкоджання застосуванню штатного або місцевого законодавства; втручання в торговельну діяльність, перевезення краденого майна; торгівля контрабандними сигаретами; привласнення коштів з фондів профспілок, будь-який злочин, включаючи обман, пов'язаний зі справою про банкрутство, торгівлею цінними паперами або незаконним виробництвом, імпортом. При цьому «заняття рекетом» припускає принаймні вчинення двох дій рекету, останнє з яких може бути скоєно протягом десяти років (виключаючи будь-який термін тюремного ув'язнення) після вчинення попереднього діяння. Консультативний комітет при правоохоронних органах штату Огайо в 1982 році охарактеризував організовану злочинність «як групу осіб, що діють поза законом з метою отримання фінансової вигоди, що знаходяться в постійній злочинній змові і здатних здійснювати політичний підкуп і контроль для успішного продовження своєї справи ... » [91].

В Японії організована економічна злочинна діяльність не визнається злочином і не розглядається як обтяжуюча обставина при визначенні відповідальності (японські юристи вважають, що такий підхід суперечив би інститутам післявоєнної демократії). В той же час існує декілька визначень, які

широко застосовуються у практичній діяльності правоохоронних органів даної держави. Тлумачний словник вказує, що «борекудан» - це об'єднання законнепослушних осіб, які творять погані справи, вдаючись до насильства. Мін'юст Японії розглядає феномен організованих злочинних угруповань як організацію чи групу, які колективно або поодинокі вчиняли протиправні насильницькі дії. Поліція виходить з того, що це підприємницьке угруповання, яке силою свого об'єднання або організації забезпечує собі існування регулярною протиправною діяльністю.

В офіційних джерелах виділяються наступні відмітні особливості японської моделі організованої економічної злочинності:

- 1) організована економічна злочинність не пред'являє виняткових прав на певні географічні зони як на сфері свого впливу;
- 2) організована економічна злочинність не спирається на родинні та сімейні зв'язки як на основу групової солідарності;
- 3) організована економічна злочинність не прагне зберігати в таємниці свою внутрішню структуру [44,с. 23].

В цілому організовані злочинні угруповання Японії носять більш легальний характер, а держава зуміла домогтися більш ефективного контролю над ними, ніж в інших країнах світу. Певну роль в цьому відіграють традиції: близько 99% населення складають японці (етнічна модель організованої злочинності тут явно терпить фіаско), протягом багатьох років жорстко обмежувався приплив іноземців в країну, населення більше покладається на моральні та корпоративні, ніж на правові норми.

Вагоме значення мають міжнародно-правові доктрини по боротьбі з організованою економічною злочинністю. Необхідно навести кілька визначень, наявних в різних документах ООН[39-40]. На думку експертів, в особі організованих злочинних угруповань ми маємо справу зі складними кримінальними видами діяльності, здійснюваними в широких масштабах структурованими групами. Джерелом грошових і владних ресурсів визнається експлуатація ринків незаконних товарів і послуг. Підкреслюється, що феномен

організованої економічної злочинності не слід розглядати в якості відстороненого зла або ефемерної небезпеки. Він, швидше, являє собою матеріальну форму незаконного підприємництва. Також вказується на економічну платформу злочинних об'єднань; прагнення до монополізму; принесення ними в законну комерційну діяльність методів насильства і залякування. На міжнародному семінарі ООН в Суздалі з'явилося «хрестоматійне» визначення організованої економічної злочинності як «відносно масового функціонування стійких керованих співтовариств злочинців, що займаються вчиненням злочинів як промислом (бізнесом) і створюють за допомогою корупції систему захисту від соціального контролю»[39].

Таким чином, законодавчо не визначено поняття організованої економічної злочинності. Проте, виходячи із аналізу окремих норм кримінального права, а також позицій науковців, можна сформулювати наступне визначення. Організована економічна злочинність – це різновид злочинності, що полягає у здійсненні злочинів організованими групами осіб, що об'єднані між собою ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які переслідують основну мету – власне збагачення, шляхом отримання нелегальних прибутків в результаті своїх діянь. До головних напрямів діяльності організованих злочинних угруповань слід віднести: контрабанда, торгівля наркотиками, торгівля людьми, викрадення та подальший збут транспортних засобів, незаконний обіг зброї, фінансові шахрайства, тероризм та піратство, тощо.

1.2. Парадигма розвитку феномену організованої економічної злочинності

Потужний імпульс організована економічна злочинність отримала наприкінці 80-х років через прийняття низки нормативно-правових актів, що дозволяли здійснення приватної економічної діяльності. Саме це підняло на поверхню представників тіньового сектору економіки, які почали небувалий

для СРСР бізнес, реалізувавши «відмивання» та легалізацію злочинно здобутих коштів. Не випадково ж до 60% кооператорів виявилися раніше судимими за різні види злочинів. Саме вони і не дали нормально розвиватися кооперативному руху: ті, хто хотів чесно вести свій бізнес, незабаром з їх допомогою розорилися, інші ж потрапили в залежність. Зате рекет і корупція розвивалися пропорційно накопиченню капіталу новоявленими бізнесменами[1, с. 26]. З моменту розпаду Радянського Союзу організована економічна злочинність, звільнившись від цілого ряду соціальних обмежень і контролю, отримала так би мовити друге дихання. Цьому сприяли ослаблення правоохоронної системи і руйнування спецслужб. Особи, раніше засуджені за економічні злочини, без оцінки вчинених ними злочинів були офіційно оголошені великомучениками від ринку, що діють в глибокому підпіллі розподільної економіки тоталітарного режиму. Багато із них були амністованими. На початку 90-х років великі кримінальні справи, базовані на розкраданнях і відмиванні грошей, відразу стали політичними, і за допомогою інформаційної атаки на правоохоронні органи, громадських організацій розвалювалися. Невипадково саме в період з 1990 по 2000 рік тільки з системи МВС звільнилося близько 100 тисяч співробітників. Аналогічний відтік професіоналів спостерігався і в інших службах[30, с. 76].

Організована економічна злочинність за останнє десятиліття стала в Україні одним з найбільш негативних дестабілізуючих факторів громадського життя, соціальним лихом. Заподіюючи значної шкоди державі, громадським об'єднанням і громадянам, організована економічна злочинність прагне придбати політичний вплив, зайняти командні висоти в різних сферах життя, включаючи і міжнародні зв'язки. Успішно боротися з нею, не знаючи історичних передумов і сучасних причин цього явища, неможливо.

Переважаючі всі визначення організованої економічної злочинності сходяться в тому, що це якась нелегальна система соціальних відносин, в основі яких лежить економічна діяльність. При цьому головна її мета - отримання незаконного прибутку. Підкреслення в першу чергу економічної,

підприємницької спрямованості організованої злочинності відрізняє українське розуміння цього явища від ряду зарубіжних визначень, які охоплюють, більш широкий спектр злочинної діяльності.

Організована економічна злочинність в Україні фактично оволоділа всіма сучасними методами ефективного господарювання, включаючи вмілу (і нещадну) боротьбу з конкурентами, довгостроковий зондаж ринку, використання міжнародних зв'язків та ін. Злочинні організації більш успішно, ніж, наприклад, агропромисловий комплекс, застосовують нові технології, що дозволяють незначно збільшити вихід продукції з наявної сировини, сучасні способи зберігання і транспортування сільськогосподарської продукції тощо. Володіючи великими сумами готівки, базами зберігання, добре організованою мережею перекупників, ділки злочинного світу зосереджують у себе значну товарну масу, що дозволяє їм круглий рік встановлювати і підтримувати високі ринкові ціни. При цьому значні доходи злочинні групи отримують за рахунок випуску необлікованої, неоподаткованої податками або фальсифікованої продукції, яка, тим не менш, користується високим попитом у населення (наприклад, винно-горілчані вироби), так як вона дешевша. Бейкун А. і Єфремов С. доповнюють ці економічні міркування наступним: «У нас злочинні організації починають виконувати функції органів влади, управління, правосуддя». Вони, наприклад, заповнюють потреби підприємця у захисті [2; 31]. Як відверто заявив один з опитаних Капустник К. членів злочинної організації, «я беру на себе те, що не може зробити держава - забезпечити нормальний бізнес і безпеку. Я це роблю і роблю непогано...» [37].

Такого роду функціональність нашої організованої економічної злочинності свідчить, зрозуміло, про «дві сторони медалі»: з одного боку, про об'єктивність та успішність організованої економічної злочинної діяльності, а з іншого боку, про виняткову слабкість держави та громадянського суспільства, їх безсилля у виконанні своїх прямих функцій. Ці обидві обставини в сукупності пояснюють характерні риси української організованої економічної злочинності: величезний збиток, що заподіюється нею суспільству; відносну

масовість розповсюдження; швидко й успішно інтернаціоналізацію, особливо на пострадянському просторі; успішне в цілому проникнення в легальний бізнес і зрощування з ним; трудність боротьби з організованою економічною злочинністю наявними в розпорядженні держави і суспільства правовими, технічними і економічними засобами. Ці ж обставини дозволяють краще зрозуміти причини виникнення та розвитку організованої економічної злочинності у нашій країні. Жорсткий прес сталінської і почасти подальшої кримінальної політики в СРСР не дав можливості розвинутися гангстеризму, а відсутність приватної власності стримувала прагнення до накопичення дуже великих багатств. Адже їх просто ніде було використовувати: розміри індивідуального майна (будинки, дачі, автомашини) законом були обмежені, виїзд за кордон ускладнений, а розгульний спосіб життя привертав увагу громадськості та державних органів. Всі ці обмеження відпали з початком перебудови, і ось тоді організована економічна злочинність в Україні дійсно стала перетворюватися в значимий фактор економічного і політичного життя.

Основоположною причиною розвитку організованої економічної злочинності в перебудовний і подальший (сучасний) періоди явилася зміна суспільного ладу - відновлення приватної власності, перехід до ринкової економіки, руйнування «командно-адміністративної» системи. Абстрактно кажучи, у використанні інструментів ринкового господарства немає нічого злочинного, більш того - економічно вони неминучі і необхідні. Але вся справа в тому, що в наших умовах ці корінні зміни не були належним чином підготовлені та супроводжувалися цілим рядом обставин, що сприяли пошвавленню та розвитку організованої економічної злочинності. До них відносяться: однобокий, по суті справи конфіскаційний для більшості населення характер проведення економічних реформ, розвал системи фінансового, банківського та виробничого контролю, руйнування правових механізмів господарської діяльності, падіння курсу гривні і різка поляризація доходів населення, ідеологічний вакуум і занепад суспільної моралі. Іншими словами, невмілий і непідготовлений перехід до ринкової економіки створив в

країні такі умови, при яких порушення законів перетворилося у вимушений спосіб життя помітної частини населення, а організована злочинність стала вигідною та досить безпечною формою діяльності найбільш активних його верств.

Водночас Олійник Є. відзначав: «Дуже багато негативу створено самими демократами. Головне - вони «будували капіталізм». Не можна будувати капіталізм. Капіталізм повинен розвиватися - він не повинен вибудовуватися під ідеологічні схеми. А його будували, причому за комуністичними підручниками. Оскільки революція 17-го року під гаслом «грабууй награбоване», то і капіталізм розуміється як грабіж, а ринок розуміється як щось дійсно стихійне. Немає цього в цивілізованих країнах. Вже давним-давно ... » [55, с. 112]..

Розглянемо детальніше економічні фактори становлення організованої економічної злочинності в Україні. В основі економічних реформ, як відомо, лежала ідея розвитку вільного підприємництва, яке, за задумом авторів реформ, автоматично призведе до зростання виробництва, виникнення повноцінного ринку, підвищення доходів населення і, відповідно, зростання добробуту країни. Все це не було зіставлено з українською реальністю, економічно і політично опрацьовано і перевірено. А в практичному відношенні при проведенні реформ була допущена маса грубих помилок. Наприклад, теза про розвиток підприємництва реалізовувався в умовах повної відсутності системи підтримки сумлінного підприємництва та позбавлення населення чесно придбаних заощаджень. Таким чином, накопичені сім'ями кошти не могли бути використані ні на підтримку тих, хто хотів би випробувати себе в бізнесі, ні на покупку акцій приватизованих підприємств [70, с. 8]. Бездумне підняття цін на всі товари призвело до масового зубожіння населення. Одночасно реформатори закривали очі на доходи, одержувані в порушення законів, виправдовуючи це тими міркуваннями, що, нібито, історично первісне нагромадження капіталів в жодній країні не досягалося чесним шляхом. Всьому цьому сприяв поспішний, кримінологічно не захищений розвиток кооперації, стрімка відмова держави від

управління промисловістю, від монополії на зовнішню торгівлю і виробництво алкоголю, потім - практична відсутність державних і митних кордонів з країнами СНД, безконтрольний пропуск товарів та осіб через зовнішні північні і східні кордони України та ін. Результатами зазначених економічних процесів стали кілька характерних обставин:

- а) поява у організованих злочинних співтовариств потужної фінансової та майнової бази;
- б) відкрита чи майже відкрита участь злочинних співтовариств в легальній економіці, а також громадських та державних структурах;
- в) створення в рамках нових структур, що взяли на себе розробку і вирішення важливих для криміналітету питань стратегії, тактики та ідеології економічної діяльності та створення постійно діючих керуючих (галузевих і регіональних) центрів;
- г) вихід в міжнародну фінансову, торговельну і виробничу сферу.

Набуло широких масштабів організоване розкрадання державних матеріальних, у тому числі природних ресурсів і грошових коштів. За західним зразком виникли різні форми експлуатації людських пороків і слабкостей (сутенерство, наркобізнес, торгівля зброєю, азартні ігри). Нарешті, існуючий у нас порівняно рідкісний бандитизм набув рис розвинутого гангстеризму, найбільш поширеними і небезпечними формами якого стали рекет, викрадення людей, захоплення заручників і вбивства на замовлення. Високий і надвисокий прибуток залишається провідним економічним стимулом для всіх форм цієї діяльності. Негативні наслідки бездарно здійснених економічних реформ були б неможливі або, принаймні, не настільки значні, якби вони не супроводжувалися істотними змінами в політичній і правовій системах. На жаль, і ці зміни містили в собі далеко не одні лише тільки позитивні елементи, до яких можна віднести гласність, демократизацію виборчого процесу, багатопартійність, плюралізм думок, відмова від переслідувань з політичних мотивів і ін. Поряд з цими прогресивними, демократичними змінами відбувалися й інші: руйнування системи державного контролю в усіх сферах

суспільного життя, послаблення впливу центральних властей, виникнення боротьби між регіонами «захід» та «схід», «війна законів», колосальне зростання штатів чиновницького апарату, конфлікти між виконавчою і законодавчою гілками влади і, нарешті, корупція.

Випробуваним інструментом взаємовідносин організованої економічної злочинності з владними структурами стала корупція. Відбувся певний «розподіл праці»: економічні структури організованої економічної злочинності утворюють її матеріальну базу, джерело додатки та накопичення незаконного капіталу, а корумповані державні чиновники забезпечують отримання необхідної інформації, укладання вигідних угод, нейтралізацію конкурентів і контрольних органів і, в кінцевому рахунку, підготовку і прийняття важливих політичних рішень. Поширеність корупції загальновідома, хоча офіційні цифри мало інформативні через надзвичайно високу латентність цього явища. Доводиться покладатися на оцінки експертів і непрямі дані. Так, за матеріалами вибіркового кримінологічного дослідження, 90% підприємців регулярно дають хабарі. Кожне сьоме ОЗУ використовує підкуплених чиновників. На підкуп витрачається від 30 до 50% злочинно нажитих капіталів [67, с. 119].

Особливо небезпечний для країни підкуп співробітників правоохоронних органів. Він теж досить широко поширений. Констатуючи активне використання організованою економічною злочинністю такого інструменту, як корупція, не можна не зупинитися на об'єктивних і суб'єктивних причинах її широкої поширеності в Україні. Зазвичай в числі таких причин називають матеріальні (економічні) чинники: потреба, дефіцит товарів, низька зарплата і т.п. Ці посилення не позбавлені підстав. Досить згадати про систематичні затримки у виплаті заробітної плати працівникам бюджетних установ, в тому числі і чиновникам держапарату, та й встановлені для більшості з них оклади у багато разів нижче, ніж у приватному секторі. При опитуванні підприємців з приводу причин корупції 44% з них назвали низький рівень оплати праці в державних, у тому числі правоохоронних органах [72]. З іншого боку, з'явився прошарок людей, у яких є широкі можливості для підкупу. Штрафи, що

накладаються податковими органами, непорівнянні з доходами. «Ціна» незаконної операції з готівковими коштами, а по суті розмір хабара відповідній посадовій особі становить до 10% суми угоди. Але підкуп здійснюється не тільки передачею тієї чи іншої кількості грошей. Корупція включає і цінні подарунки, і оплату поїздок за кордон, і пристрій родичів або знайомих у вигідну фірму, і виплату великих гонорарів за видані або невидані «труди», і багато іншого, що можна об'єднати поняттям участі чиновника разом з підприємцем в перерозподілі власності держави та платників податків на свою користь.

Водночас причини корупції в Україні, а тим самим і причини організованої економічної злочинності, не зводяться, як вже сказано, до економічних. Важливу роль відіграють дефекти сформованої у нас системи державного управління, що створюють можливості маніпулювання, як самими чиновниками, так і прийнятими ними рішеннями. Державний апарат роздутий і слабо керований. Незважаючи на гадану надмірну зарегламентованість системи прийняття рішень, сфера «розсуду» кожної посадової особи вельми велика. Справа в тому, що ця особа, як правило, спирається не на закон, а на відомчі інструкції, багато з яких неясні, суперечливі або все ще знаходяться в стадії виготовлення. А по друге, в СРСР завжди мала і в Україні до цих пір має популярність вельми гнучка формула: «як виняток», яка дозволяє «в лоб» порушувати закон. Підприємці називають в якості причин корупції загальну недосконалість цивільного та фінансового права, відсутність чіткого та реально діючого законодавства про боротьбу з корупцією та ін.

Неправомірна винагорода чиновнику за вчинення ним протиправних дій поєднується ще й з хабарем за дії правомірні, цілком законні, які він зобов'язаний був здійснити в силу свого посадового становища. Зобов'язаний - але не буде цього робити дуже довго, під різними приводами, поки його не «простимулюють». Така об'єктивна картина державної служби, що має своїми витокami ще дореволюційні звичаї. Її можна сформулювати в одній фразі : «Усунутість апарату державного управління, як від насущних потреб держави,

так і від потреб більшості громадян, його відособленість і безконтрольність»[10]. Цим пояснюється і можливість корупції чиновництва, і, якщо можна так сказати, необхідність чи неминучість цих дій для хоч якогось успішного вирішення найрізноманітніших повсякденних справ.

Варто відзначити, що корупція не ослабла, а посилилася з утворенням громадських сил, політичних партій та різного роду інших об'єднань. Зацікавлені особи та комерційні структури вдалися до використання цих громадських сил для лобювання у Верховній Раді, Міністерствах і відомствах вигідних для них рішень. Це - отримання податкових і митних пільг, дозволів на приватизацію підприємств, державного пільгового кредиту або певного обсягу інвестицій, а також сприяння обранню тих чи інших осіб у державні органи. При цьому використовуються неможливість застосування на практиці окремих правових норм, відсутність законодавчих актів, відсутність кримінологічної експертизи та багато інших прогалини в підготовці законів. Зрозуміло, все це робиться не безкоштовно.

Таким чином, фактично організована економічна злочинність в Україні розпочала своє формування з кінця ХХ століття. Особливості становлення організованої економічної злочинності в Україні зумовлені багатьма факторами: розпад СРСР, мінімізація контролю з боку держави за починаючими діяльністю кримінальними структурами, послаблення чіткої державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності, посилення та стрімкий розвиток так званої «ментальної корупції». Боротьба з організованою економічною злочинністю - важка і довготривала задача. Вона не може бути успішною без опори на науку, без використання рекомендацій, як окремих науковців, так і наукових установ. Вельми цінний при цьому і світовий досвід, який передбачає міжнародне співробітництво вчених і практиків, котрі вже стикалися з організованою економічною злочинністю у своїх країнах і виробили з часом оригінальні та ефективні підходи до боротьби з цим воістину глобальним явищем.

1.3. Нормативно-правові аспекти протидії організованій економічній злочинності в Україні

Організована економічна злочинність – це одна із форм злочинності, для якої характерна стійка злочинна діяльність, здійснювана злочинними організаціями (організованими групами, бандами, злочинними співтовариствами та іншими подібними незаконними формуваннями), що мають ієрархічну структуру, матеріальну і фінансову базу та зв'язки з державними структурами, засновані на корупційних механізмах [46,с. 217]. Станом на сьогодні, в українському національному законодавстві немає жодного нормативно-правового акту, який би розкривав поняття організованої економічної злочинності, чи навіть – економічної злочинності. Тим не менш, на законодавчому рівні закріплено дефінітивний апарат, що в більшій чи меншій мірі стосується організованої економічної злочинності.

Що стосується українського законодавства, то єдиним нормативно-правовим актом, що регулює питання, пов'язані із визначенням організованої економічної злочинності є Кримінальний кодекс України. Зокрема, розділом VI кримінального кодексу України «Співучасть у злочині» встановлено: визначення поняття співучасті; надана характеристика видів співучасників; визначення поняття вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією; умови притягнення до кримінальної відповідальності співучасників, організаторів, учасників організованої групи чи злочинної організації. Виходячи із окремих положень загальної частини кримінального кодексу України, прослідковується наступна логіка законодавця – побудова механізму притягнення до кримінальної відповідальності осіб-учасників організованих злочинних угруповань на основі кримінально-правового інституту співучасті. Ст. 28 кримінального кодексу України встановлено основні положення щодо відповідальності суб'єктів злочину, які діють спільно. Диспозитивна частина статті передбачає чотири різновиди злочинних

угруповань: група осіб, що діють без попередньої змови; група осіб, що діють за попередньою змовою; організована група; злочинна організація. В основі такого поділу групової злочинної діяльності виступають такі ознаки: наявність або ж відсутність попередньої змови та її сенс, загальна чисельність учасників та міра їх організованості для здійснення злочинних діянь.

Наступним ключовим моментом у дослідженні виступає детальний аналіз кожної із видів співучасті, що передбачена законодавством. Співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Група осіб без попередньої змови. Під цим поняттям слід розуміти двох чи більше суб'єктів, котрі створили злочинну групу з метою сумісного здійснення злочинних діянь без попередньої домовленості між ними про це. Відсутність попередньої змови є юридично важливою ознакою та підтверджує те, що суб'єкти злочинного діяння до часу його фактичного здійснення не обговорювали обставин про його вчинення, не встановили жодних домовленостей про спільність своїх дій та розподіл ролей. Для даного типу притаманним є ситуаційне, не прогнозоване об'єднання зусиль виконавців з метою загального злочинного результату, безпосередньо перед його вчиненням або в процесі його вчинення. Учасники такої групи можуть не знати один одного. Здійснюючи злочинні дії як співвиконавці, суб'єкти злочинного діяння можуть разом розпочинати виконання об'єктивної сторони злочину або приєднуватися до злочину, вчинення якого іншим співвиконавцем вже розпочалося, але ще не закінчилося. Дії таких осіб мають бути погоджені стосовно об'єкта та об'єктивної сторони злочину, і ці особи повинні усвідомлювати, що діють спільно для досягнення єдиного злочинного результату. Варто зауважити, що члени такої групи фактично можуть реалізовувати засоби і застосовувати різні знаряддя злочину, вчиняти злочин стосовно декількох потерпілих осіб одночасно. Відсутність попередньої змови не виключає можливості змови між членами такої групи під час виконання ними об'єктивної сторони злочину, тобто в момент фактичного вчинення злочинного діяння. Безпосередньо вчинюючи злочин, вони можуть

домовлятися при цьому про характер спільних дій, розподіляти ролі, узгоджувати свою подальшу (у т. ч. посткримінальну) поведінку тощо.

Вчинення злочинних дій за попередньою змовою групою осіб характеризується, як спільне вчинення такого злочинного діяння декількома (двома і більше) суб'єктами злочину, котрі попередньо домовились про спільне його вчинення. Попередні домовленості про спільне вчинення злочинних дій - означають дійти згоди щодо об'єкту злочинного діяння та інших ознак, зокрема – обрання засобі, тощо. Отже, ця домовленість може бути реалізованою як на стадії готування до злочину, а також у ході замаху на злочинне діяння. Ч.2 ст.28 кримінального кодексу України встановлює, що така домовленість повинна стосуватися спільності вчинення злочину (узгодження об'єкта злочину, його характеру місця, часу, способу вчинення, змісту виконуваних функцій). Така домовленість може бути реалізована у будь якому варіанті – письмовому, усному. Суб'єкти вчинення злочину таким угрупованням діють як і у першому випадку та виступають співвиконавцями. За такого розвитку подій не виключається технічний розподіл функцій, при котрому кожен із співучасників здійснює певну функцію, А отже, з урахуванням конкретних обставин справи та сенсу спільного умислу людей, які здійснюють насильство за попередньою домовленістю, до таких дій можна віднести передачу іншому співучаснику засобу насильства (наприклад ножа, пістолета), придушення супротиву жертви або приведення її у безпорадний стан з ціллю полегшення завдання йому тілесних ушкоджень іншим виконавцем.

Під організованою групою слід розуміти відносно стійке об'єднання декількох осіб (трьох і більше суб'єктів злочину), які попередньо зорганізувалися для готування або вчинення злочинів. До ознак організованої групи належать: наявність декількох суб'єктів вчинення злочинного діяння (трьох або більше); попередня їх згуртованість у спільне об'єднання з метою підготовки або здійснення двох чи більшої кількості злочинних діянь; відносна стійкість такого угруповання; реалізація злочинів на базі одного для всіх суб'єктів плану з розподілом ролей суб'єктів угруповання, котрі мають на меті

виконання поставлених злочинних завдань; знання всіх учасників угруповання ролей та функцій кожного із них. Організована група є значно небезпечнішим видом угруповання з попередньою змовою. Вона відрізняється від групи з попередньою змовою за такими ознаками: відносна стійкість; спрямування на вчинення двох або більше злочинів; кількість учасників - організована група складається з трьох і більше учасників.

Відносна стійкість угруповання є головною рисою організованої групи, що вирізняє її з поміж інших різновидів співучасті. Угруповання можна враховувати за стійке, у випадку, якщо воно є стабільним і згуртованим, а суб'єкти, що беруть у ньому участь, об'єднані спільними намірами для вчинення злочину. Згуртованість угруповання полягає у його злитості та монолітності мислення. Такі риси, як правило, знаходять своє відображення у наявності: стабільних внутрішніх зв'язків між суб'єктами угруповання, прийнятих норм поведінки, організатора (керівника), конкретного визначення ролі для кожного із співучасників, високого рівня узгодженості дій суб'єктів угруповання, єдиного для всіх плану, в якому розраховано розподіл ролей учасників угруповання, та з котрим вони ознайомлені. Характерною рисою згуртованості виступає суб'єктивний момент - єдність наміру суб'єктів угруповання щодо вчинення злочинних діянь, що передбачає усвідомлення кожним із співучасників факту об'єднання його з іншими особами в одне угруповання і бажання міцно об'єднати свої зусилля з рештою суб'єктів для досягнення єдиного злочинного результату. Внутрішні спонукання та мотиви суб'єктів угруповання можуть не бути єдиним для всіх. Стабільність групи виражається у її міцності та постійності. Ці ознаки проявляються у: тривалості, системності та детальній організації функціонування групи, здатності до заміни вибулих учасників, у т.ч. шляхом перекваліфікації тих, що залишились, вербуванні нових, прикритті своєї діяльності як своїми силами, так і з допомогою сторонніх осіб (у т.ч. шляхом підкупу службових осіб), наявності необхідних для функціонування групи фінансових та інших матеріальних засобів, зброї, приміщень тощо.

Таким чином, стійкість організованої групи означає, що вона має відносно постійний склад учасників з наявністю сильних зв'язків між ними і високого ступеня організованості, однотайності при прийнятті рішень і послідовності у здійсненні злочинних дій.

Діяльність учасників організованої групи може характеризуватися як розподілом ролей, так і співвиконавством або ж поєднанням цих форм співучасті. Згідно з ч. 4 ст. 28 злочинною організацією визнається об'єднання осіб (суб'єктів злочину), яке:

- 1) є стійким;
- 2) є ієрархічним;
- 3) об'єднує декількох осіб (трьох і більше);
- 4) за попередньою змовою зорганізоване його членами або структурними частинами для спільної діяльності;
- 5) метою такої діяльності є:
 - безпосереднє вчинення ними тяжких або особливо тяжких злочинів;
 - керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб;
 - забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Злочинна економічна організація відрізняється від організованої групи:

- 1) ієрархічністю, що свідчить про більш високий рівень з організованості такого об'єднання;
- 2) спрямованістю на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів;
- 3) можливістю визнання нею об'єднання, зорганізованого не лише для безпосереднього вчинення його учасниками зазначених злочинів, а й керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Останній аспект свідчить про більш широке функціональне призначення злочинної економічної організації, яка, на відміну від організованої групи, може створюватися не лише для вчинення злочинів її учасниками, а й для здійснення злочинної діяльності керівного (координуючого) та

забезпечувального характеру. Особливістю злочинної організації є також те, що вона може складатися з відповідних структурних частин, бути утвореною на базі кількох організованих груп (бути об'єднанням таких груп). У свою чергу, такі структурні частини можуть виступати як групи (за попередньою змовою чи організовані) чи окремі особи, діяльність яких полягає у вчиненні злочинів, так і групи чи окремі особи, які здійснюють керівництво чи координацію злочинної діяльності чи забезпечують функціонування відповідних структур самої злочинної організації або інших злочинних груп. Ієрархічність злочинної організації передбачає наявність відповідної системно-структурної побудови об'єднання, яка включає в себе наявність загального керівництва (лідерів), чітко визначену підпорядкованість рядових членів об'єднання його керівникам (у т.ч. керівникам структурних частин), вертикальні зв'язки між вищими та нижчими структурами об'єднання, загальновизнані правила поведінки і забезпечення дотримання їх учасниками злочинної економічної організації.

Спрямованість на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів означає, що злочинною організацією може бути визнане лише таке об'єднання, діяльність якого має за мету вчинення учасниками цієї організації тяжких або особливо тяжких злочинів (про поняття тяжких та особливо тяжких злочинів див, коментар до ст. 12). Об'єднання, члени якого зорганізувалися з метою вчинення злочинів невеликої або середньої тяжкості, не може бути визнане злочинною організацією навіть за умови, якщо воно є стійким та ієрархічно структурованим. За наявності для того інших підстав воно може розглядатися як організована група. Водночас спрямованість на вчинення членами об'єднання поряд з тяжкими (особливо тяжкими) також злочинів середньої (невеликої) тяжкості не створює підстав для невизнання такого об'єднання злочинною організацією. Визнання об'єднання злочинною організацією за ознакою керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб передбачає спільну діяльність учасників такого об'єднання чи його структурних частин, яка полягає в організації вчинення злочину (злочинів) іншими особами, керуванні його (їх) підготовкою та вчиненням (про поняття організації

вчинення злочину, керування його підготовкою або вчиненням див. коментар до ст. 27). При цьому закон (ч. 4 ст. 28) не передбачає, що така злочинна діяльність обов'язково повинна полягати у вчиненні тяжких чи особливо тяжких злочинів. За цією ознакою і злочин може бути визнаний як вчинений злочинною організацією і у разі, коли дії винної особи (осіб) полягали /керівництві чи координації вчинення іншими особами (не учасниками злочинної організації) злочинів тільки невеликої або середньої тяжкості.

Забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп передбачає створення необхідних умов для Існування цих об'єднань і здійснення ними злочинної діяльності. Воно може полягати у фінансуванні такої діяльності, приховуванні В, контррозвідувальному, розвідувальному, правовому, медичному, побутовому, інформаційному забезпеченні, забезпеченні особистої охорони організаторів та керівників злочинної організації чи інших злочинних груп, легалізації доходів, отриманих зазначеними об'єднаннями злочинним шляхом, забезпеченні їх прикриття від соціального контролю, у т.ч. від притягнення учасників таких об'єднань до кримінальної відповідальності тощо.

Висновки до розділу 1

Таким чином, підсумовуючи вищенаведену розділі 1, слід відзначити наступне: на законодавчому рівні відсутнє закріплення терміну організована економічна злочинність. Даний факт не дає можливості стверджувати про однозначність термінологічного застосування поняття, щодо різних сфер злочинності в Україні. Організована економічна злочинність – наукове поняття, що має соціально-економічну та правову природу походження; особливості становлення організованої економічної злочинності в Україні зумовлені соціальними, економічними та юридичними передумовами. Насамперед, поштовхом до розвитку організованої економічної злочинності стає відсутність контролю з боку органів державної влади за економічною діяльністю громадян

після розпаду СРСР. Незаконно зосереджений капітал у руках окремих верств населення дає можливість розвиватись корупції та іншим негативним злочинним явищам; кримінально-правовий аналіз організованої економічної злочинності за українським законодавством дає підстави виокремити законодавчо закріплені форми співучасті у вчиненні злочину, а саме: група осіб, що діють без попередньої змови; група осіб, що діють за попередньою змовою; організована група; злочинна організація. Два останні різновиди співучасті можна віднести до форм організованої злочинності.

Під організованою групою варто розуміти відносно стійке об'єднання декількох осіб (трьох і більше суб'єктів злочину), які попередньо зорганізувалися для готування або вчинення злочинів. До ознак організованої групи належать: наявність декількох суб'єктів вчинення злочинного діяння (трьох або більше); попередня їх згуртованість у спільне об'єднання з метою підготовки або здійснення двох чи більшої кількості злочинних діянь; відносна стійкість такого угруповання; реалізація злочинів на базі одного для всіх суб'єктів плану з розподілом ролей суб'єктів угруповання, котрі мають на меті виконання поставлених злочинних завдань; знання всіх учасників угруповання ролей та функцій кожного із них.

Законодавчо поняття організованої економічної злочинності на сьогодні не визначено. Однак, виходячи із аналізу окремих норм кримінального права, а також позицій науковців, можна сформулювати наступне визначення: організована економічна злочинність – це різновид злочинності, що полягає у здійсненні злочинів організованими групами осіб, що об'єднані між собою ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які переслідують основну мету – власне збагачення, шляхом отримання нелегальних прибутків в результаті своїх діянь.

До головних напрямів діяльності організованих злочинних угруповань відносять: торгівлю наркотиками, контрабанду, торгівлю людьми, викрадення та подальший збут транспортних засобів, незаконний обіг зброї, фінансові шахрайства, тероризм та піратство та інші.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Кримінологічна оцінка сучасних форм проявів організованої економічної злочинності

В сучасних умовах, основними сферами кримінальної активності у організованій економічній злочинній діяльності є: фінансові шахрайства та відмивання грошей; контрабанда (алкоголь та тютюнові вироби, первинна сировина, тощо); викрадення та збут матеріальних цінностей (транспортні засоби, культурні цінності); торгівля наркотичними засобами; незаконна торгівля зброєю та військовою технікою; торгівля людьми; проституція; тероризм.

Фінансові шахрайства та відмивання грошей. Існує кілька основних схем і способів відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом. У реальних процесах відмивання вони можуть використовуватися як окремо, так і разом: чим більше і різноманітніше використання методів, тим складніше державним і міжнародним органам відстежити реальне походження коштів. Крім складності і багатогранності, одна з важливих вимог до способів відмивання полягає в їх максимальній схожості на економічно виправдані легальні трансакції. Ключове завдання, що стоїть перед організатором відмивання грошей, - приховування нелегального джерела їх отримання і створення видимості наявності легального джерела. Пропоную розглянути нижче деякі найбільш поширені способи відмивання грошей. Розглянемо їх детальніше.

Структурування (поділ, «смурфінг»). Великий обсяг готівкових нелегальних коштів розбивається на безліч дрібних сум (наприклад, до 10 тис. доларів в США), які за допомогою посередників перетворюються у фінансові інструменти (бажано анонімні): депозити, ощадні сертифікати, чеки і т. п. Операції з такими сумами зазвичай не відслідковуються контролюючим

органами, на відміну від внесення на депозит або перекладу з рахунку на рахунок більших сум. Часто використовуване слово «смурфінг» (Smurfing) походить від назви вигаданих маленьких істот синього кольору з мультсеріалу (а раніше - коміксу) «Смурфи». Вважається, що термін ввів в оборот американський юрист з Майамі Грегорі Болдуїн.

Контрабанда готівки. Нелегальне переміщення готівки з країни з розвиненим фінансовим контролем в країну зі слабким контролем. Після перевезення готівкові поміщаються на рахунки банків, часто офшорних і тих, що не розкривають імена своїх клієнтів. Після цього гроші можуть переводитися на рахунки звичайних банків в країнах з розвиненим контролем або використовуватися безпосередньо за допомогою банківських карт, чеків та інших подібних інструментів.

Змішування. Кримінальні готівкові гроші змішуються з виручкою легальних бізнесів і поміщаються на рахунки компаній. Зазвичай для цього використовуються компанії, які активно працюють з готівкою: автомийки, автоматичні пральні, парковки і т. п. Найбільш ефективне використання для даного виду відмивання грошей підприємств сфери обслуговування, які не мають змінних витрат, пов'язаних з кількістю клієнтів. Наприклад, чим більше клієнтів у автомийки, тим більше вона повинна витратити води, електрики, засобів для чищення, що досить легко відстежити. Але, скажімо, витрати великої автостоянки практично не залежать від потоку клієнтів, що дозволяє додавати до легальних доходів будь-які розумні суми нелегальних. До подібних «анти відмивних» видів бізнесу також відносяться солярії, казино, консалтингові та рекламні компанії та пр.

Виставлення фальшивих рахунків. «Відмивна» компанія, що володіє великим об'ємом нелегальних готівкових грошей, виставляє рахунок контрагенту за реально надані послуги або продані товари на суму, яка більше необхідної, і таємно віддає йому різницю готівкою. Контрагент сплачує рахунок, в результаті чого у «відмивної» компанії з'являється легальний дохід, а у контрагента знижується оподаткування і з'являються нелегальні готівкові,

які він може витратити, наприклад, на хабарі або, знову відмивши, на особисте споживання менеджерів. Особливо ефективно подібні угоди проводяться з нерухомістю, творами мистецтва, коштовностями та іншими активами, чия вартість може коливатися в дуже широких межах.

Трасти. У деяких юрисдикціях трастові компанії (організовані в інтересах третіх осіб) мають право не розкривати своїх бенефіціарів, називаючи лише формальних власників (зазвичай місцевих юристів). Гроші, що надходять на рахунки трастів, втрачають прив'язку до конкретних людей і можуть використовуватися ними неофіційно.

Раунд-тріппінг. Вивіз капіталу з країни з подальшим його поверненням у вигляді прямих іноземних інвестицій. Отриманий нелегальними методами капітал вивозиться з країни, за рахунок нього формується інвестиційний фонд, траст чи інша компанія, яка легально купує активи в початкової країні. Традиційна схема для відмивання корупційних грошей чиновників і прихованих від оподаткування доходів підприємців.

Купівля банку. Власники великої кількості нелегальних грошей, відмивши частину з яких, можуть легально купити банк, зазвичай в юрисдикції з низьким рівнем «анти відмивної» активності держави, після чого використовувати його для відмивання будь-яких сум, не побоюючись опору з боку банку.

Фальшиве кредитування. Нелегальні кошти розміщуються на анонімному рахунку або на рахунку, відкритому на підставну особу, в банку, після чого кредитна організація відкриває легальну кредитну лінію їх власнику - формально на дуже вигідних умовах (знижена процентна ставка, відкладені на багато років платежі і т. п.), реальні ж платежі по кредиту списуються з анонімного рахунку.

Квзібанківські фінансові системи. Розвинені в мусульманських країнах і в Азії неофіційні системи переміщення грошей: «Хавала» (Індія, Пакистан, ісламський світ), «Фей-чъен» (Китай). Подібні системи діють на принципах довіри (забезпечуваного жорстоким покаранням винних) і практично не

залишають паперових або електронних слідів переміщення грошей. Більш того, фізично гроші в рамках таких систем практично не переміщуються: передається лише інформація про необхідність виплати тієї чи іншої суми в певному місці конкретній людині. Тому нелегальні гроші, «ввійшли» в «хавали», приміром, в США, можуть «вийти» з неї в будь-якій точці світу, де є її неофіційне відділення. Такі системи використовуються відмивачами грошей для переміщення капіталу в інші юрисдикції.

Торгівля наркотичними засобами. Наркаторгівля – важка національна і світова проблема. Наркотики породжують хибні ілюзії у сотень тисяч маргіналів міст та сіл, подвійну мораль капіталістичних торговців, корупцію в уряді та інших державних органах влади. Наркаторгівля — незаконні операції з купівлі та продажу наркотичних засобів, їх замінників та прекурсорів. Дане явище фактично відображає «мільйонний» кримінально-караний вид економічної діяльності. Доходи, що отримуються цим бізнесом, за жодних обставин не сприяли економічному піднесенню та розвитку країн чи їх структурних одиниць та регіонів. Більше того, контроль наркоутворень над найбільшими економічними та матеріальними засобами є реальною небезпекою для будь-яких, і в першу чергу найслабших, економічних систем.

До основних регіонів, де здійснюється виготовлення наркотичних засобів традиційно відносять:

1. Золотий півмісяць («GoldenCrescent») – Пакистан, Іран, Афганістан. В цьому регіоні здійснюється виготовлення у надзвичайно великих об'ємах опію-сирцю (опіуму), героїну і канабісу.
2. Золотий трикутник («GoldenTriangle») - Лаос, Таїланд, М'янма. У даній трійці також виготовляється велика кількість опіуму та героїну.
3. Південна Америка - Венесуела, Колумбія, Болівія, Перу. Переважає вирощування коки, яка є основною для виготовлення кінцевого наркотичного засобу – кокаїну, а також виробляється так званий «крек-кокаїн».
4. Нідерланди. В основному здійснюється вирощування марихуани та виробництво «важких» синтетичних наркотиків.

5. Марокко - виготовлення гашишу.

6. Китайська Народна Республіка – здійснюється виготовлення синтетичних наркотиків та сильнодіючих психотропних речовин, в т.ч. прекурсорів, котрі в подальшому є основою для виготовлення наркотиків[35, с. 35].

Найбільшим за останні десятиліття світовим виробником опію-сирцю та героїну є Афганістан. Згідно з даними ООН, з моменту введення в Афганістан у 2001 році військових контингентів США і НАТО, розгортання військової операції «Непохитна свобода» і до початку 2014 року врожаї опіумного маку в Афганістані зросли майже в 40 разів. Сьогодні лише ця одна країна виробляє в два рази більше опіатів, ніж ще 10 років тому виробляв весь світ [72]. 29 червня 2014 британське видання «Independent on Sunday» підтвердило, що Афганістан є найбільшим виробником героїну і канабісу в світі, а військові дії США в цій країні мало що змінили. На частку Афганістану, як і раніше припадає 74% світового виробництва опію-сирцю. Як сказав виконавчий директор Управління ООН з протидії наркотикам і злочинності Федотов Ю., «наші попередні дані свідчать про те, що в 2017 році виробництво афганського опіуму, ймовірно, досягне найвищого рівня» [77, с. 15]. Лідером же з виробництва кокаїну в світі залишається Колумбія. Про це заявив помічник держсекретаря США по боротьбі з міжнародною торгівлею наркотиками та правоохоронних питань Девід Джонсон, представляючи журналістам щорічну доповідь держдепартаменту про стратегію дій в галузі контролю за обігом наркотиків. «Колумбія поки залишається найбільшим виробником кокаїну, хоча масштаби продовжують помітно знижуватися», - сказав він. Як вказується в доповіді, можливості уряду Колумбії у боротьбі з незаконним обігом наркотиків значно розширилися, не в останню чергу завдяки підтримці з боку США. Основна частина колумбійського кокаїну потрапляє на американський ринок, хоча фахівці звертають увагу на «збільшення відсотка» наркотиків, які переправляються до Бразилії і в Європу. Щорічно з Латинської Америки в США надходить понад 500 тонн кокаїну. Більша його частина - понад 90% - доставляється транзитом через Мексику, яка в свою чергу є одним з

найбільших постачальників героїну, метамфетаміну та марихуани, призначених для американського ринку [71, с.25].

Найважливішу роль в світовому наркобізнесі відіграють шляхи оптової поставки наркотиків від місць їх виробництва до споживача, так званий наркотрафік. Трафік наркотичних засобів або наркотрафік - це канал контрабандного транспортування наркотичних засобів; сукупність маршрутів їх переміщення, використовуваних для цього транспортних засобів, способів приховування наркотиків та інших заборонених наркотичних засобів, в тому числі при перетині державних і митних кордонів, а також осіб, які беруть безпосередню участь у незаконному транспортуванні наркотиків і причетних до забезпечення його безпеки, а також до їх розповсюдження [42, с. 18]. Незаконний оборот наркотиків здійснює згубний вплив на транзитні держави, викликаючи політичну та економічну нестабільність, сприяючи зростанню корупції, а також збільшенню числа захворювань, пов'язаних з вживанням наркотичних засобів. «Світовий наркотрафік оцінюється в суму 800 мільярдів доларів щорічно, що прирівнює його до ринку обороту нафти. Банківська система є одним з основних бенефіціарів наркогрошей: тільки 0,5% коштів, отриманих від реалізації наркотиків, конфісковуються. Тому одне із завдань органів по боротьбі із незаконним обігом наркотичних засобів і фінансових розвідок держав полягає в тому, щоб максимально утруднити введення таких грошей в банки», - повідомив Віктор Іванов, директор Федеральної служби Російської Федерації з контролю за обігом наркотиків [81, с. 231]. В даний час в світі існує два найбільш великих, або як їх прийнято називати, планетарних центрів виробництва наркотиків - в Афганістані та Південній Америці, і два породжених ними наркотрафіки - афганський героїновий і латиноамериканський кокаїновий, які фактично визначають загальну наркоситуацію в світі. Так, в Україні частка наркотиків зарубіжного походження перевищує половину від загального незаконного обороту, а героїн і кокаїн практично повністю надходять з-за кордону. Обидва цих наркотрафіки представляють собою саморегулюючі системи, які змінюють свої маршрути під

впливом різних зовнішніх факторів. В якості одного з таких факторів виступає ступінь жорсткості антинаркотичної політики потенційних держав-транзитерів, яка має суттєвий вплив на формування шляхів афганського і латиноамериканського наркотрафіків [68, с. 60]. Для організації наркотрафіку використовуються практично усі види транспортувань, включаючи літаки, морський транспорт та навіть підводні човни, а також тіла живих та мертвих людей і тварин. Умовно схему сучасного наркотрафіку можна представити у вигляді наступного схематичного ланцюжка (рис. 2.1.):

Рис. 2.1. Ланцюгова схема сучасного наркотрафіку

Джерело: Складено автором

Особливу увагу, на нашу думку, варто звернути на незаконну торгівлю зброєю та військовою технікою. Останнім часом громадська небезпека від злочинів, пов'язаних з обігом зброї, істотно зросла. Велика кількість зброї знаходиться у населення протиправно, тобто без законних на те підстав. Незаконний оборот зброї, будучи небезпечним сам по собі, крім того, полегшує вчинення інших злочинів насильницького характеру. Рівень сучасної транснаціональної економічної злочинності прийняв загрозливі розміри. Крім класичних її різновидів, наприклад – незаконної торгівлі зброєю, з'явилося нове покоління злочинів – міжнародний тероризм. Картину доповнюють негативні соціальні чинники – бідність, деградація суспільних інститутів у багатьох

країнах і т.д. Тому протидія цим явищам повинна мати комплексний, всеосяжний характер. Вогнепальна зброя становить небезпеку, перебуваючи навіть в законному обороті. Це обумовлює наявність особливого державного контролю за обігом вогнепальної зброї та встановлення спеціальних правил поводження з вогнепальною зброєю як з джерелом підвищеної небезпеки.

Незаконна торгівля зброєю становить велику небезпеку для суспільства не тільки сама по собі, але й тому, що вона здатна стимулювати ріст різних видів тяжких злочинів. В світі щорічно зростає кількість випадків застосування зброї при вчиненні злочинів, а також збільшується число осіб, які незаконно володіють нею. Органи державної влади різних країн вживають заходів, спрямованих на виявлення каналів поширення зброї, забезпечення встановлення й викриття осіб, що беруть участь у незаконній торгівлі. Так, наприклад, відповідно до законодавства Аргентини, яке стосується бойової та цивільної зброї, забороняється передача всіх видів вогнепальної зброї. Носіння зброї цивільними особами не є злочином відповідно до законодавства, однак розглядається як правопорушення і карається штрафом. Дозвіл на застосування вогнепальної зброї видається співробітникам спеціальної категорії урядових органів і приватним особам. Придбання, застосування, володіння і носіння зброї, призначеної для цивільних цілей, знаходиться під наглядом федеральної поліції, жандармерії і морської префектури. В аргентинській пресі останнім часом відбуваються досить жваві дискусії з питань застосування вогнепальної зброї приватними особами в цілях законної самооборони. Населення країни розділилося на тих, хто вважає подібну поведінку виправданим і на тих, хто його рішуче засуджує. Дане питання знаходиться в центрі суспільної уваги, в результаті чого відновилося обговорення всього комплексу питань, що стосується ефективності регулювання обігу вогнепальної зброї.

Оборот зброї на території Німеччини регулює Закон «Про зброю», Закон «Про контроль за військовою зброєю», Закон «Про вибухові речовини», Закон «Про полювання». Відносно будь-якого випадку придбання вогнепальної зброї або володіння нею приватними особами застосовуються строгі положення

нормативних актів. Особи, які збираються купити вогнепальну зброю і володіти такою зброєю, повинні отримати ліцензію у компетентних органів. Така ліцензія може видана тільки в тому випадку, якщо заявник доведе, що він є надійною, підготовленою людиною і, крім того, в стані обґрунтувати необхідність передбачуваної покупки вогнепальної зброї та володіння нею. Необхідно відзначити, що уряд Німеччини активно співпрацює з країнами Східної і Південно-Східної Європи на основі Європейської конвенції про контроль над придбанням і володінням вогнепальної зброї приватними особами.

У Мексиці існує взаємозв'язок між незаконною торгівлею вогнепальною зброєю і оборотом наркотиків. Уряд країни дотримується думки, що в першочерговому порядку слід підвищувати поінформованість міжнародного співтовариства про значимість зв'язків з даного питання і приділяти максимальну увагу розробці угод з метою формування спільних планів для вирішення названих проблем.

Органи безпеки Австрії активізували співпрацю з колегами з сусідніх країн з метою вирішення проблеми незаконної торгівлі зброєю. Крім того, в рамках міністерства внутрішніх справ створено спеціальну групу по боротьбі з незаконною торгівлею зброєю та вибуховими речовинами.

Японія тісно співпрацює з Грецією, Мексикою та іншими країнами як в проведенні ряду конкретних заходів, так і в плані обміну інформацією з питань боротьби з незаконним розповсюдженням та застосуванням вогнепальної зброї. Крім того Японія була ініціатором проведення декількох міжнародних конференцій, присвячених вищевказаним проблемам.

Як відомо, в останні роки проблеми обігу вогнепальної зброї в США різко загострилися. Незважаючи на це, з приводу обмеження розповсюдження вогнепальної зброї США продовжують займати жорстку позицію. Їх представники, діючи в інтересах «збройного лобі», категорично заперечують проти будь-якого плану ООН щодо спроб знищення незаконної торгівлі

зброєю, оскільки це, на їх поглядам, обмежить обсяг законної торгівлі або обмежить права громадян на володіння зброєю.

Торгівля людьми. Станом на сьогодні, проблеми боротьби з торгівлею людьми (особливо жінками) стали одними із найбільш актуальних для нашої країни. Україна, як і переважна більшість держав Центральної і Східної Європи, на жаль, має сумний, значний та достатньо тривалий досвід втрат великої кількості жінок і дівчат, що були вивезеними з її території у країни зарубіжжя, де вони в супереч власній волі стають жертвами різних методів та форм експлуатації, найбільш поширеною з яких є їх примушення до заняття проституцією [71, с. 26].

Згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) [7], за період Незалежності жертвами трудової експлуатації стали близько 110 тис. осіб, 70% з них - жінки. Кількість потерпілих, які звернулися в МОМ за допомогою, торік зросла до 1085 громадян. Що на 300 осіб перевищує минулорічний показник[3]. Рушійними силами торгівлі людьми є гендерна нерівність, кричуща економічна нерівність як всередині держав, так і між ними, корупція і вразливість, що є результатом неадекватності судової та правоохоронної систем, громадянської нестабільності та невиконання державами своїх функцій щодо захисту і забезпечення своїх громадян. Враховуючи і той факт, що торгівля людьми, як соціально-економічне та кримінальне явище набуває різноманітних форм, так і процес протидії з ним не може мати унітарного вирішення. В умовах корупції важко боротися з транснаціональними злочинними угрупованнями дуже складно. Практика різних країн показує, що програми боротьби з торгівлею людьми включають комплексні заходи.

Держави, правоохоронні та силові структури повинні об'єднати і координувати свої дії в боротьбі з цим злочином. Перш за все, для запобігання та боротьби з наслідками торгівлі людьми необхідно міжнародне співробітництво держав. Найперше, це виявлення проблем українського законодавства із питань усунення незаконного вивозу та експлуатації дівчат,

жінок та дітей, встановлення його переваг та негативних ознак, а також першоджерел даної небезпеки і системи методів її попередження.

Друга проблема, важливо, щоб законодавство, яке передбачає санкції за здійснення торгівлі людьми співставлялось із законодавством про протидію організованій економічній злочинності і нормами процесуального права. Також законодавцям необхідно ретельно опрацювати норми, що містять склади злочинів, оскільки в складі злочину торгівлі людьми – повинно бути встановлено умисел, обставини та коло осіб, що є відповідальними за вчинення злочину. Для попередження та профілактики торгівлі людьми, необхідно створити цілий пакет законів і внести у окремі акти поправки, які у переважній більшості стосуються питань еміграції, трудової міграції та навчання у іноземних державах.

Третьою проблемою, котра потребує негайного вирішення є зміцнення міжнародного співробітництва у галузі протидії торгівлі людьми. Дане співробітництво включає в себе, найперше, міжнародне співробітництво правоохоронних органів, щодо питань виявлення та попередження міжнародних злочинних формувань, взаємні дії у припиненні злочинів, що здійснюються в кожній із держав та у викритті винних осіб.

По-четверте, необхідно активізувати втручання органів державної влади, на всіх етапах процесу торгівлі. Урядам держав відправлення та держав доставки, необхідно підтвердити свої наміри щодо всіх видів угод, програм і договорів по боротьбі з торгівлею людьми і зробити кроки в просуванні і здійсненні своїх зобов'язань. У теперішній же час вся відповідальність за результати зарубіжного подорожі покладаються тільки на самого виїжджаючого громадянина чи громадянку.

П'ятий шлях вирішення проблеми торгівлі людьми - освіта і практична підготовка співробітників правоохоронних структур усіх рівнів прийняття рішень, і рядових співробітників. Підготовка повинна включати розуміння ситуації, яка має ознаки торгівлі людьми, визначення складу злочинів, ідентифікацію явища організованої злочинності в області торгівлі людьми,

усвідомлення факту, що постраждали від торгівлі людьми слід розглядати не як нелегальних мігрантів або злочинців, а як людей, чиї права людини були порушені.

І останнє, проте не менш важливе для вирішення проблеми - об'єднання зусиль державних структур і соціальних інститутів у створенні програм протидії торгівлі людьми та допомоги потерпілим від дій торговців.

Таким чином, торгівля людьми є проблемою глобального масштабу, яка не визнає національних кордонів. Тому для боротьби з торгівлею людьми потрібні транснаціональні методики, що використовують міжнародне співробітництво в формах обміну інформацією та надання взаємної допомоги.

Контрабанда. Практично щотижня у ЗМІ з'являється інформація про розкриття того чи іншого так званого каналу контрабандного постачання товарів. Різні ЗМІ мусують тему контрабанди. Створено величезну кількість підрозділів правоохоронних органів які покликані боротися з порушеннями митного законодавства при імпорті-експорті товарів. Однак ситуація практично стоїть на місці. Ще Карл Маркс казав, що немає такого злочину, на який не піде капіталіст, якщо бачитиме прибуток у 300-400%. Основною причиною звернення імпортерів-експортерів в нелегальну область завжди була і є економічна складова. Навіщо платити митні платежі у величезних обсягах коли від них з порівняно невеликим ризиком можна ухилитися. Не можна сказати, що держава не приділяє уваги проблемі контрабанди. Навпаки, багато заяв лідерів держависпрямовані на посилення боротьби з контрабандою. Однак все як завжди впирається в безпосередню реалізацію заданих напрямів. Взавши «під козирок» керівництво правоохоронних органів старається наввипередки відзвітувати про розкриття контрабанди. Основним завданням ставиться підвищення кількісних показників розкриття злочинів. Митниця, МВС, Податкова служба звітують про розкриття каналів контрабанди по всій країні. Основна маса порушуваних справ є окремими випадками, їх розкриття практично ніяким чином не впливає на загальну ситуацію.

Велика кількість справ не доходять до суду, якість слідства залишає бажати кращого. Багато авторів дотримуються думки про необхідність створення системи більш жорстких покарань за економічні злочини. Більшість навпроти, відстоюють позицію пом'якшення покарання за весь блок економічних злочинів. Дійсно, якщо дивитися в корінь проблеми, то відсоток так званого білого імпорту в Україні набагато нижчий ніж в будь-якій іншій країні світу. Застосування різних схем уникнення митних платежів вже десятиліттями вважається нормою для практично всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності, брокерських, логістичних компаній. Багато юристів пропонують знижувати мита [69, с. 24]. Цей захід може бути дієвим, але при значному зниженні ставок митних зборів. Проте, в умовах економічної кризи, та падіння національної економіки, значного дефіциту бюджету, уряд навряд чи зможе піти на такі різкі кроки.

Існує думка що необхідно посилювати правоохоронні підрозділи митних органів шляхом розширення штатів співробітників оперативних підрозділів, відділів дізнання та відділів боротьби з контрабандою. Мабуть даний крок також не зможе змінити ситуацію докорінно. Оскільки необхідно міняти всю систему. Часто співробітники правоохоронних блоків митниць пов'язані у своїй діяльності позицією керівництва, різних інтересів впливових чиновників і не здатні повною мірою виконувати поставлені перед ними завдання. В даний час митні органи в Україні реформуються. Але до чого приведе ця реформа покаже час.

Для вирішення зазначеної проблеми необхідний системний підхід. Тільки застосування комплексу заходів з протидії контрабанди створить можливість для зниження частки незаконного переміщення товарів через митний кордон України. В «Українському національному інформаційному агентстві» підійшов до завершення круглий стіл «Практичні питання боротьби з контрафактними товарами на території України та її кордонах». Доповідь на тему боротьби із контрафактною продукцією озвучив представник Департаменту державної служби по боротьбі з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ

України Чигарських А. Він зазначив, що за статистикою в 2014 році більшість кримінальних виробництв, пов'язаних з розповсюдженням контрафактної продукції порушувалися за статтею Кримінального кодексу 176. Складність на практиці представляє встановлення злочинного умислу - «для цього використовується здійснення контрольних закупівель». Також він зазначив, що легалізація приватної детективної діяльності могла б допомогти ефективному розслідуванню та збору інформації в таких кримінальних справах. В свою чергу, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України Стародубов І. розповів про проблему встановлення розміру матеріальних збитків від порушень у сфері поширення контрафакту. Легко встановити тільки нижню межу шкоди - її розмір повинен бути не менше, ніж прибуток, який отримав порушник. У таких справах виникає питання, чи потрібно враховувати не прямі збитки (негативні наслідки для репутації). Також Стародубов І. підкреслив, що зареєстрованої методики оцінки матеріального збитку від порушень в цій сфері на даний момент на Україні не існує. В Україні щорічно намагаються завезти величезну кількість контрабанди. Як кажуть в колишньому Міністерстві доходів і зборів (тепер Державна фіскальна служба України), від цього страждає і якість ринку, і бюджет країни, повз якого проходять податки. Тільки в поточному році було зафіксовано близько 10 тисяч спроб нелегального переміщення товарів через митницю України на суму понад 266 млн. гривень [3].

Основна маса контрабандного товару (майже половина) - це продовольство. Майже стільки ж нелегального імпорту і серед промислової групи. Але якщо продукти харчування - це біля 25 млн. гривень, то промислові товари набагато дорожче. Незаконно завезені товари промисловості оцінюються майже в 155 млн. гривень. За 2013 вдалося реалізувати незаконний імпорт майже на 80 млн. гривень. Гроші пішли до Держбюджету. Головна причина, по якій імпортери продовжують незаконно перевозити товар, це занадто складна митна система. Тому Україна активно працює над спрощенням ввізних процедур. В цьому нашій країні допомагає Європа. Там виділили 66

млн. євро на програму «Підтримка секторальної політики управління кордоном в Україні», яка передбачає приведення митної системи до міжнародних норм. «Електронна митниця», поліпшений механізм контролю і оновлення інфраструктури вже допомагають прикордонним службам ефективно боротися з нелегальним рухом товарів. Учасники заходу, зокрема, розглянули питання щодо визначення розміру матеріальної шкоди або упущеної вигоди у разі, коли контрафактна продукція не продавалася, а зберігалася на складі. На завершення круглого столу українські та зарубіжні експерти виробили ряд рекомендацій у цій сфері, які вони пообіцяли оприлюднити найближчим часом.

2.2. Тенденції світового розвитку організованої економічної злочинності

Українська держава зіштовхнулася станом на сьогодні з серйозною проблемою, пов'язаною з розвитком організованої економічної злочинності. Здобувши великий вплив у сфері економіки в період ринкових реформ, сучасна організована економічна злочинність вийшла на арену політичної боротьби, намагаючись нав'язати свою політику державним структурам і управляти громадською свідомістю. Кримінальні лідери мають свою концепцію влади, кошти і сили для її реалізації. В країні відбувається помітний перерозподіл влади на користь представників організованої економічної злочинності. Однією з тенденцій сучасної злочинності є прагнення кримінальних структур проникнути і закріпитися в економіці, політиці, управлінні, керівництві великих компаній і фірм. В процесі жорсткої боротьби за право контролювати прибуткові сфери економіки та території, злочинне середовище організовується, залучає до своєї діяльності державний апарат, проникає в структури влади і управління. Одночасно посилюється вплив організованої економічної злочинності на всі сфери суспільного життя, йде інтенсивна криміналізація свідомості населення, росте загальна кількість вчинюваних злочинів, змінюється структура злочинності, де починають домінувати тяжкі злочини проти особистості та економічні злочини.

Глобальні тенденції організованої економічної злочинності наочно проявляються в криміналізації економічних відносин і злитті економічної та загально-кримінальної злочинної діяльності. Зміни, що відбуваються в економіці, нові форми економічних відносин поряд з позитивними результатами неминуче призводять до створення великих злочинних спільнот, контролюючих окремі сфери економіки, промислового виробництва, побутового обслуговування в різних регіонах держави. Особливу загрозу представляють контрабанда стратегічної сировини і сировинних матеріалів, незаконна торгівля зброєю, банківська злочинність, у тому числі відмивання величезних грошових коштів.

Значне місце в організованій економічній злочинній діяльності займає кредитно-банківська система. Розповсюдженими стають такі злочини, як розкрадання бюджетних грошових засобів. Банківська система використовується для переводу за рубіж величезних капіталів, сконцентрованих у організованих злочинних угруповань. Для зайняття позицій в економіці злочинні структури вкоренились у керівні ланки комерційних банків, акціонерних і спільних підприємств, в нещодавно забороненому гральному бізнесі.

Ще однією виразною тенденцією є активне включення в організовану злочинність корумпованих державних службовців. Корупція отримує широке поширення в умовах економічної і політичної нестабільності, будучи, з одного боку, передумовою, а з іншого - одним з виразів організованої економічної злочинності, засобом її прикриття. Будучи питанням не так правовим, скільки соціально-політичним, проблема корупції таїть в собі руйнівну силу для моральних засад суспільства. Наукове дослідження проблеми корупції об'єктивно пов'язане з великими труднощами, що викликані реальними можливостями корумпованих осіб, які володіють істотними владними повноваженнями, перешкоджати будь-яким спробам проникнути в сферу їх кримінальної діяльності. Корупційна діяльність владних і управлінських структур в певній мірі дозволила організованим злочинним співтовариствам

здійснювати свою діяльність в сфері приватизації, акціонування, оренди, біржовій та фінансово-кредитній сфері. Такий стан призводить до того, що відбувається швидке розростання процесу криміналізації суспільства, корупція стала надійним інструментом впливу ділків тіньової економіки на апарат державної влади і управління. Однак сьогодні більшість коштів, якими володіють правоохоронні органи, малоефективні.

При оцінці масштабів організованої економічної злочинності слід мати на увазі її високу латентність, що не дозволяє досить точно оцінити її рівень, структуру і динаміку. Зарубіжні експерти вважають, що латентна частина організованої економічної злочинності в 6-10 разів перевищує зареєстровану правоохоронними органами [12, с.24]. Враховуючи це, організовані злочинні структури спеціалізуються на так званих безкарних злочинах, шляхом підкупу схиляють співробітників правоохоронних органів до укриття злочинів від обліку, винесенню необґрунтованих постанов про відмову в порушенні кримінальних справ. Великий резерв латентності містять в собі угоди і контрабандний вивіз за рубіж кольорових і рідкоземельних матеріалів, нафтопродуктів, лісу, інших матеріалів і сировини стратегічного значення; вивезення з країни валютної виручки.

Аналіз стану, рівня, структури, динаміки організованої економічної злочинності дозволяє констатувати, що в найближчому майбутньому слід очікувати подальшого збільшення кількості організованих злочинних співтовариств, їх консолідації, зростання вчинюваних злочинів, розширення сфер злочинної діяльності, збільшення кримінальної активності з використанням фінансово-кредитної та банківської систем. Слід очікувати випереджаючого зростання організованих форм у загальній структурі злочинності та їх впливу на звичайну злочинність, збільшення розмірів збитку, що спричинюється, залучення випадкових злочинців в організовані злочинні співтовариства.

Організована економічна злочинність в Україні має чітко виражені загальні риси, які дозволяють говорити про неї як про цілісний соціальний

феномен. Разом з тим центри її локалізації в регіонах мають свою специфіку, яку слід враховувати у діяльності правоохоронних органів. Вивчення процесу зародження, становлення та розвитку організованої економічної злочинності в Україні показує, що вона, як і злочинність загалом, - складне соціальне явище, яке відбиває суспільні економічні та соціально-політичні процеси. Сплеск цього явища спостерігається, як правило, в моменти соціальних потрясінь, зміни економічних відносин в суспільстві. Політико-економічні, соціальні, криміногенні та інші процеси, що відбувалися в країні не тільки спричинили зростання злочинності, а й призвели до її видозмінення. Поширення організованих форм злочинності, розвиток тероризму, введення в кримінальний оборот великої кількості вогнепальної зброї, наркотизація значних верств населення та ін. Все це сприяє зростанню економічної злочинності в країні в цілому. Уже сьогодні можна констатувати, що перехід країни до ринкової економіки супроводжувався посиленням позицій організованої економічної злочинності, в тому числі й через відсутність надійних механізмів захисту економічних структур від її посягань. В сучасних умовах продовжується процес соціальної диференціації, це, в свою чергу, дає потужний сплеск загальнокримінальній злочинності. В результаті її поєднання з організованою економічною злочинністю прогнозується зростання криміногенності обстановки в країні. І до цих явищ правоохоронним органам потрібно бути готовими. Очевидно, що додатковим імпульсом такого зростання стане посилення української організованої економічної злочинності по мірі її подальшого впровадження на світовий кримінальний ринок.

Існують всі підстави вважати, що в найближчі роки організована економічна злочинність продовжуватиме активно укорінюватись в легальні економічні структури. Можна, наприклад, припустити, що нею будуть використовуватися в корисних інтересах новий етап приватизації, банківська криза і переділ власності. Превентивні заходи по нейтралізації можливих негативних наслідків таких потрібних реформ, безумовно, створять для організованої економічної злочинності значні труднощі, але, як показує

світовий досвід, повністю не забезпечать реалізацію радикального механізму захисту. Не можна випускати з уваги і той факт, що зростання матеріальних доходів організованої економічної злочинності з одного боку, і майбутні суттєві зміни в системі управління економікою, пов'язані із проведеною адміністративною реформою 2014-2015 р.р. - з іншого, зумовлять також новий виток в розвитку корупції. Вона буде спрямована, перш за все, в ті владно-управлінські органи, які реально будуть формувати економічну політику і, відповідно, мати можливість її коректувати в інтересах кримінального середовища. У зв'язку з цим постає ще одна важлива проблема - посилення політизації організованої економічної злочинності.

На нашу думку, головною особливістю діяльності організованої економічної злочинності в Україні становить її активне проникнення в легальну економіку і фінансову систему. Якщо експерти ООН відносять це явище до прогнозних тенденцій транснаціональних злочинних організацій, то для українських кримінальних структур даний напрямок став пріоритетним, а за обсягами отриманого прибутку перевершує традиційні сфери діяльності організованої злочинності (наркобізнес, незаконний обіг зброї, проституція і т.п.). Саме економічні фактори, насамперед, визначають цілі і форми реалізації організованої економічної злочинної діяльності в Україні [38, с. 40]. Українська організована економічна злочинність активно виходить на міжнародну арену. В числі найбільш поширених видів кримінального бізнесу – відмивання нелегальних доходів через фіктивні компанії, інвестиції в нерухомість і банківські операції на Кіпрі, в Австрії, Ліхтенштейні, Швейцарії, Арабських Еміратах і офшорних банківських центрах; контрабанда зброї (аж до компонентів ядерної зброї), антикваріату; викрадення автомобілів в Німеччині, Чехії та Польщі з подальшим їх продажем на чорному ринку в Україні; вимагання грошей за кордоном у великих бізнесменів - вихідців з України; організація нелегальної еміграції жінок з України із їх наступним залученням у заняття проституцією; посягання на результати інтелектуальної діяльності

(аудіо-, відеопіратство, комп'ютерні програми), промислове шпигунство, контрабанда і фальсифікація тютюнових виробів та алкогольної продукції.

Сьогодні українська організована економічна злочинність діє в країнах Східної і Західної Європи, Північної та Південної Америки, Азії, має зв'язок з усіма відомими зарубіжними злочинними організаціями Італії, Росії, США, Колумбії, Японії, Китаю, Ізраїлю. Перспективна роль української організованої злочинності в формуванні контурів кримінального співтовариства епохи глобалізації визначається рядом факторів.

По-перше, високим ступенем організованості внутрішнього криміналітету, наявністю глибоко укорінених традицій, порівняльно високим рівнем освіти, що дозволяє виходити на світовий рівень, у тому числі і в області «білокомірцевої» злочинності.

По-друге, географічним положенням України, яка на сході та півночі включається в кримінальну кооперацію Російської Федерації, на заході починає домінувати в злочинному світі Східної, а в перспективі - і Західної Європи, на півдні бере участь у розвитку наркобізнесу, що здобуває все більшої ваги.

По-третє, організована економічна злочинність в Україні в набагато більшій мірі, ніж в інших країнах, пов'язана з легальною економікою, що робить її сьогодні незамінним елементом в ланцюзі відмивання «брудних» грошей транснаціональної організованої економічної злочинності і перспективною зоною у розвитку її легального бізнесу.

По-четверте, безпрецедентні масштаби незаконного вивозу за рубіж грошових коштів з України (в тому числі і бюджетних) з їх наступною частковою легалізацією були неможливі без організаційної допомоги українських і зарубіжних злочинних формувань, що, з одного боку, послужило зміцненню їх співробітництва, з іншого - дозволило створити потужну фінансову базу діяльності української організованої економічної злочинності за кордоном.

По-п'яте, ні в якій іншій розвиненій країні світу (за виключенням, в деяких аспектах, країн Латинської Америки та Росії) організована злочинність

не має такого ступеня впливу на органи державної влади, як в Україні, що в найближчій перспективі здатне багаторазово збільшити її можливості по забезпеченню діяльності транснаціональної організованої економічної злочинності, її «прикриттю» і координації [41].

Сьогодні процес формування та інституціоналізації української організованої економічної злочинності практично завершений, і її розвиток вступає в нову стадію, яка, швидше за все, буде пов'язана зі спробами встановити злочинну гармонію в світовому «кримінальному співтоваристві». У сучасній кримінологічній літературі, як правило, виділяються три особливості, що характеризують організовану економічну злочинність кінця ХХ - початку ХХІ ст.: глобальний розмах операцій, що полягає в традиційній кримінальній активності, але в більш широкому контексті; зростання зв'язків, у тому числі транснаціональних, між різного роду кримінальними співтовариствами; здатність загрожувати стабільності цілих держав, перешкоджаючи їх економічному розвитку і підриваючи демократичні інститути. Саме ці характеристики, насамперед, відображають зростання потужності кримінальних синдикатів і нові якісні параметри організованої економічної злочинності, які полягають в поглибленні зв'язків з міжнародним тероризмом, також прискорений дрейф інтересів злочинних співтовариств в сферу фінансово-економічної діяльності.

2.3. Динаміка глобалізаційних аспектів розвитку організованої економічної злочинності в Україні

Сучасна економічна злочинність набуває нових якостей, виходить за рамки національних кордонів, фактично стає глобальною транснаціональною злочинною корпорацією. Враховуючи важливість даної проблеми, в Україні ведуться власне юридичні та кримінологічні дослідження, в центрі яких стоїть проблема глобалізації організованої економічної злочинності. Найвні проблеми поширення економічної організованої злочинності в Україні дуже тісно

пов'язані з проблемами національної безпеки. Водночас, як вказує Погорецький М., організована економічна злочинність не тільки становить небезпеку для національних інтересів окремих держав, а й несе пряму загрозу міжнародній безпеці, набуваючи глобалізаційний характер. Особливу небезпеку організована економічна злочинність створює для країн з нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться в стані економічної і політичної трансформації, до яких належить і Україна [58, с. 106]. Виходячи з вищесказаного, визначення кола проблем, пов'язаних з розвитком організованої економічної злочинності в Україні, виділення специфіки та тенденцій її розвитку в процесі трансформації суспільства є важливим завданням. На початку XXI століття загроза національній безпеці України має переважно як внутрішній характер так і зовнішній (наприклад агресія РФ і зосереджена у внутрішньополітичній, економічній, соціальній, продовольчій, екологічній, інформаційній, духовній та культурній сферах життєдіяльності. Аналізуючи різноманітні позиції вчених, важко не погодитись із думкою Хабрієва Т. про існування «інших головних загроз», таких як розпад країни або відділення від неї територій; депопуляція; втрата повноцінної міжнародної і внутрішньої суверенності; «Моральна криза», під якою розуміється бюрократизація, неефективність управління та корумпованість [78, с. 75].

Описані вище загрозові тенденції усвідомлюються українською владою, про що свідчить хоча б той факт, що в Законі України «Про основи національної безпеки України» визначено, що загрози національній безпеці це реальні і потенційно можливі явища і чинники, які створюють небезпеку для життєво важливих національних інтересів України. Однією з таких небезпек Закон визначає поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організовану економічну злочинну діяльність. Цьому сприяють прояви моральної та духовної деградації суспільства; легальна міграція; «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над

загальнонаціональними; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм. Екскурс в історію вивчення даної проблеми свідчить про неодноразові спроби наукового співтовариства оцінити масштаби транснаціональної злочинності на основі стандартних даних статистики правоохоронних відомств. Однак не співмірність цих даних (в силу різниці систем кримінального законодавства і судочинства, порядку обліку і реєстрації злочинів) і природна латентність не дозволяють говорити про об'єктивність таких оцінок [60, с. 43].

Внаслідок відсутності обґрунтованої методики розрахунків, викликають сумнів і кількісні оцінки окремих проявів організованої економічної злочинності (табл. 2.1) [57]., тим часом навіть приблизні дані статистики не можуть не насторожувати.

Таблиця 2.1

Статистика організованої економічною злочинності та місце транснаціональної злочинності в загальній структурі злочинних організацій (2012-2015р.р.) (Складено автором за даними: [57])

Показники	2012	2013	Динаміка %	2014	Динаміка %	2015	Динаміка %
Виявлено організованих груп та злочинних організацій	379	397	4,7	395	-0,5	258	-34,2
1 З корумпованими зв'язками	27	29	7,4	38	31	37	2,8
2 З міжнародними зв'язками	18	40	2,2	28	-30	28	0
3 Сформовані на етнічній основі	8	16	2	26	62,5	19	-26,9

Як бачимо, на території України за даними офіційної статистики в даний час діє 28 транснаціональних злочинних угруповань, при цьому їх кількість порівняно з 2012 роком збільшилася на 55%, за порівнянням з 2013 роком зменшилася на 42,8%. У той же час, якщо взяти до уваги, що, наприклад, в 2013 році на території СНД було припинено діяльність 312 транснаціональних організованих груп, то в загальній структурі транснаціональної злочинності на

пострадянському просторі наша країна займає кримінально нішу в 10-12 % [33, 30].

Аналізуючи геополітичне становище України, слід зазначити, що традиційно наша держава розглядається як бірегіональна, специфіка геополітичного становища України полягає в її належності одночасно до двох регіонів - Європи та Євразії, причому в обох Україні належить периферійне становище [89, с. 216]. Держава є прикордонною територією, яка в геополітичному плані межує з країнами Азії, Центральної, Східної, Західної Європи, суттєвий вплив на розвиток транснаціоналізації вітчизняної злочинності в Україні створює криміногенний фактор загальної злочинності в країнах СНД. Наявність геополітичної складової найбільш тісним чином пов'язана з проблемами державних кордонів, які повинні і можуть обмежувати поширення економічної злочинності. Окремі російські вчені [76; 81] звертали увагу на зв'язок геополітичних факторів і злочинності, водночас геополітичне становище України як фактор транснаціоналізації злочинності до теперішнього часу не досліджувався вітчизняним науковим співтовариством. Звертаючись до цих проблем, вчені зазначають, що межі однієї і тієї ж країни можуть бути одночасно «м'якими» і «жорсткими»: вони можуть бути відкритими для одного сусіда і «жорсткими» по відношенню до іншого [4]. Для «жорстких кордонів» характерними є суттєві адміністративно-правові, митні обмеження (наявність жорсткого візового режиму і контролю над переміщенням людей та товарів), які пов'язані з пересуванням через кордон, чітко відзначені лінії, які розділяють території. В свою чергу «м'які кордони» - це «відкриті кордони», які розглядаються як формальні, «сполучні мости» [5, с. 11], коли перетинання кордонів не утруднене значними формальностями, і являють собою вільний транзит товарів і людей. Більшість західних сусідів України (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія) є членами Європейського Союзу, і ці кордони слід вважати «жорсткими», хоча донедавна східні кордони України були фактично прозорими, тому країна стає базовим географічним регіоном для транснаціональної злочинності, територія держави стає опорним центром для

поступової кримінальної експансії на захід. Даний фактор є глобальним, він буде визначати стан і тенденції поширення транснаціональної злочинності в Україні в найближчі роки, чому сприяють об'єктивні умови.

По-перше, західна цивілізація в економічному плані здатна спожити майже весь обсяг товарів, продуктів і послуг, які здатна запропонувати східна транснаціональна злочинність (наркотики, зброю, робочу силу, сексуальних рабів, людські органи та інше).

По-друге, в морально-етичному плані європейське співтовариство також схильне до вживання продуктів транснаціональної злочинності, оскільки злочинні організації пропонують товари та послуги кримінального характеру, експлуатуючи різні пороки західної людини.

По-третє, європейські споживачі здатні запропонувати транснаціональним злочинним організаціям найвищу ціну за ті послуги і товари, котрі опиняться на європейському чорному ринку.

По-четверте, правовий захист від вторгнення в приватне життя майже повністю виключає контроль над тією сферою життя людей, в якій склалися умови для дій на грані злочинності, вчинення злочинів, при цьому злочинці, які їх вчиняють, залишаються безкарними [12, с. 37].

Таким чином, першою глобалізаційною проблемою, на яку слід звернути увагу, досліджуючи проблеми транснаціональної злочинності в Україні, є її геополітичне становище, котре визначає і визначатиме існування транснаціональних злочинних організацій в майбутньому.

Іншим фактором, який визначає факт існування організованої економічної злочинності на території держави (поряд з геополітичним становищем і наявністю впливу іноземних кримінальних авторитетів), слід вважати стан української економіки, або, точніше, ті можливості, які українська економіка надає організованим злочинним угрупованням. Як зазначає Дроздов А., вразливою перед наслідками організованої економічної злочинності є сфера економіки України. Економічна злочинність, маючи корупційне підживлення, реально загрожує національній безпеці України, впливає

практично на всі сфери суспільного життя – соціальну, правову, політичну та інші. Можна з упевненістю говорити про те, що в Україні немає жодної «незаплямованої» держструктури: чи то уряд та міністерства чи місцева адміністрація. За даними експертного дослідження [3] складено рівень розповсюдження хабарництва серед посадових осіб установи найвищого рангу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівень розповсюдження хабарництва серед посадових осіб установ та організацій (Складено автором за даними: [3])

Місце	Установа, організація	Індекс поширеності хабарництва
Досить поширене хабарництво		
1	Верховна Рада України	0,6
2	Обласні ради	0,6
3	Обласні державні адміністрації	0,6
4	Обласні, міські, районні суди	0,6
5	Правоохоронні органи (органи МВС та прокуратури)	0,6
6	Приватне підприємництво	0,6
Менш поширене хабарництво		
7	Адміністрація та вчителі середніх шкіл, училищ, технікумів	0,5
8	Адміністрація та викладачі ВУЗів	0,5
9	Адміністрація та працівники поліклінік та лікарень	0,5
10	Адміністрація та працівники служб соціального забезпечення, служб зайнятості, інших соціальних установ	0,5
11	Вищі суди (Конституційний, Верховний, спеціалізовані)	0,5
12	Засоби масової інформації	0,5
13	Державні підприємства	0,5
14	Секретаріат Президента	0,5
15	Кабінет Міністрів України	0,5
16	Політичні партії	0,5
Найнижчий рівень хабарництва		
17	Служба безпеки України	0,4
18	Державні установи консульського та посольського типу	0,4

Зважаючи на прихований характер корупції, досить складною є задача провести чітку оцінку масштабів поширеності цього феномену. За оцінками деяких криміналістів, правоохоронні органи дійсно виявляють лише близько 1% корупційних порушень [9, с. 102]. Таким чином, на нашу думку, ці та інші соціально-економічні параметри є індикаторами привабливості України для

транснаціональної організованої економічної злочинної діяльності як з боку українського, так і міжнародного організованого криміналітету. Будучи пов'язаними з незаконними операціями по переміщенню через державні кордони товарів, людських і природних ресурсів, фінансів, використовуючи сприятливу ринкову кон'юнктуру і вагомі відмінності в системах кримінального правосуддя різних країн, сучасні комунікаційні технології та банківські системи електронних розрахунків транснаціональні злочинні організації проникають в легальну економіку інших країн, використовуючи при цьому корупцію і насильство. При цьому найбільшу заінтересованість у цих організацій викликає паливно-енергетичний комплекс [12, с. 37], який є найбільш дохідним і найбільш закритим. Динаміка злочинності в Україні у 1990-2015 рр. подана в Додатку А.

Отже, як зазначає Погорецький М., користуючись корупційними зв'язками, сучасна організована економічна злочинність в економічній сфері має глобалізаційний характер злочинної організації, створює транснаціональні компанії, які зайняті злочинним бізнесом в різних галузях економіки [58, с. 100]. В результаті такого стану речей в Україні на даний час сформувалася олігархічна модель економіки, яка має у своїх певних сферах кримінальну складову, орієнтовану на зовнішні ринки і створені умови для розвитку складних злочинних схем виведення з країни фінансових ресурсів, контрабанди, торгівлі контрафактною продукцією і так далі. Більшість сучасних дослідників справедливо відзначають наявність тісного взаємозв'язку між фінансово-промисловими групами і злочинністю. Ряд вчених пов'язує формування криміногенного транснаціонального характеру вітчизняних фінансово-промислових груп, насамперед, зі структурними деформаціями у відносинах власності, що сформувалися в процесі приватизації [75]. Домінування неформальної, тіньової приватизації перетворило первинне роздержавлення фактично в перерозподіл власності, яка переходила до приватних осіб. Відтоді сформувався принцип, який діє і досі: нелегальна власність створила можливість швидкого особистого збагачення без адекватної

відповідальності за її ефективне використання. На думку експертів 170 сімей сьогодні володіють 75% національного багатства України, відповідно велика частина економіки забезпечує потреби обмеженої кількості населення, і тільки 25% економічного потенціалу держави працює на створення національного багатства, яке має бути розподілено між державою і суспільством. Водночас, компанії українських мільярдерів щороку забезпечують всього 25% внутрішнього валового продукту України. За даними видання «Фокус» в Україні кількість мільярдерів становить 21 особу, загальний стан яких оцінюється майже в 58 млрд. дол. Для порівняння, видаткова частина держбюджету України в останні роки коливається в межах 40 млрд. дол.[72].

Таким чином, можна констатувати, що за роки незалежності в Україні відбувся нелегальний перерозподіл національних багатств та народної власності на користь окремих груп, при цьому більшість українських громадян опинилися відстороненими від власності на засоби виробництва, по коефіцієнту олігархічності Україна вийшла на третє місце в світі.

2.4. Аналіз стану організованої економічної злочинності Тернопільської області в умовах економічної кризи

Загальна економічна криза, що охопила Україну, призвела до спаду економіки, спричинивши закриття та ліквідацію багатьох підприємств. Безробіття загострило криміногенну ситуацію в депресивних регіонах, створивши ідеальні умови для розвитку злочинності.

Про те, що Тернопільська область є депресивною і перебуває в стані глибокої, усеосяжної кризи, свідчать соціальні та економічні показники, такі як безробіття, падіння рівня і якості життя населення, кризова демографічна ситуація, екологічна ситуація, спад промислового виробництва, інфляція, розвиток злочинності та інші.

Економічні злочини відрізняються від загальнокримінальних різноманітністю, інтелектуальним характером, адаптацією злочинців до нових

технологій та методами підприємницької діяльності (застосування новітніх електронних засобів платежу, банківських документів), різноманітністю маніпуляцій з процентними ставками за кредитами, ставками оподаткування, наданням різноманітних пільг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, процесами приватизації державної власності.

Тому розділимо економічні злочини у сфері економіки Тернопільської області за такими напрямками:

- злочини проти власності, зокрема привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, у т.ч. в особливо великих розмірах;

- злочини у сфері господарської діяльності, зокрема фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, порушення законодавства про бюджетну систему України, порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, шахрайство з фінансовими ресурсами, незаконна приватизація державного, комунального майна, незаконні дії щодо приватизаційних паперів, недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна підприємств та їх подальшого використання;

- злочини у сфері службової діяльності, зокрема зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, хабарництво (одержання хабара, давання хабара),

- злочини, пов'язані (вчинені) з приватизацією, у т.ч. з земельними відносинами, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у сфері банківської діяльності, у т.ч. безпосередньо в банках, на об'єктах паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), в агропромисловому комплексі (АПК), з використанням бюджетних коштів, у сфері високих інформаційних технологій.

В Тернопільській області свого часу активно розвивалися харчова та переробна, будівельна промисловість, машинобудування. Сьогодні за всіма показниками ці сфери залишаються збитковими, що спричиняє до збільшення бюджетних витрат для погашення заборгованості по зарплаті, закупівлі нової

техніки тощо. Обсяг промислового виробництва в порівняльних цінах – 1,3 млрд.грн., що складає 0,6% від обсягу по Україні. Результати діяльності правоохоронних органів свідчать про те, що на сфери, які розвиваються здебільшого за рахунок дотацій, частіше звертає увагу криміналітет, що призводить до вчинення великої кількості економічних злочинів.

Аналізуючи рівень економічної злочинності у регіонах України, можна стверджувати, що він найбільший у високоурбанізованих регіонах і дещо нижчий у низько урбанізованих. Так, якщо в середньому по Україні у 2014 році було зареєстровано 843 злочини на 100 тис. осіб [73], то в Тернопільській області цей показник складав 430 і був одним з найнижчих серед регіонів України. Коли за період з 2011 по 2014 роки злочинність в Україні зменшилася на 26,5%, то у Тернопільській області – на 29,3%. Це означає, що криміногенна ситуація в області поступово стає менш напруженою. Але вона досить негативно відбивається на якості життя населення і тому потребує заходів щодо її послаблення. Існують певні відмінності у рівні злочинності за останні роки і серед районів області. Коефіцієнт злочинності, з урахуванням злочинів зареєстрованих податковою міліцією, в Тернопільській області за 14 років (2000-2014 рр.) скоротився всього на 95 випадків у розрахунку на 100 тис. населення. Взагальному тенденцію прослідкувати важко, тому що показник то зменшується, то, навпаки, зростає. Якщо з 2010 по 2013 рр. спостерігаємо скорочення даного явища, то з 2014 до 2016 рр. фіксуємо збільшення на 65 злочинів щорічно [73]. Кількість зареєстрованих злочинів у Тернопільській області зменшилася з 6145 у 2000 році до 5352 у 2011, тобто на 12,9% [74], однак останніми роками (2011-2014рр.) фіксуємо зростання злочинності в більшості районів, окрім Підволочиського та Тербовлянського. Зростання рівня злочинності може свідчити про негативні зміни, що відбуваються у соціально-економічній сфері країни та області.

Спробуємо порівняти зміни, що відбулися впродовж 2011-2014 рр. стосовно середньорічної чисельності постійного населення та кількості зареєстрованих злочинів [74]. За відповідний період у всіх районах області

спостерігаємо скорочення чисельності населення в межах 0,6-9,2 %, зростання фіксуємо лише в Тернопільському районі. Відносно злочинності ситуація наступна: в області кількість злочинів скоротилася, але у деяких районах спостерігаємо позитивну динаміку: у Борщівському районі економічна злочинність зросла за названий період більше, ніж на 9%, у Буцацькому, відповідно, на 34%, у Збаразькому – на 11%, у Зборівському – більше, ніж на 10 %, у Монастириському лише на 08 %, а в Підгаєцькому – найбільше, на 30%. У Тернопільському районі, єдиному в області, де збільшилася кількість населення, злочинність зменшилася на 5%. Показник кореляції (непараметричної) між середньорічною чисельністю постійного населення та кількістю зареєстрованих злочинів внаслідок злочинності не відразу, а через певний період, оскільки, по-перше, механізм цього впливу опосередкований характеристиками населення, суб'єктивним чинником; по-друге, злочинність породжують не власне економічні процеси, навіть дуже негативні, а негативні наслідки недостатнього врахування чи ігнорування цих процесів в управлінській діяльності, попередженні злочинності [73].

Зростання організованої економічної злочинності та кількості зареєстрованих злочинів є невід'ємною ознакою сучасного українського суспільства та регіону і пов'язане, в першу чергу, з кризовим станом господарства в країні, нестабільним податковим законодавством та законодавчою неврегульованістю підприємницької діяльності, особливо малого та середнього бізнесу. Процеси, пов'язані з урбанізацією, також впливають на злочинність як в міських, так і сільських поселеннях, тому що відбувається інтенсивний вплив та перенесення міськостанову життя й міських стандартів на сільські поселення. Соціологічні дослідження міської злочинності показують, що сім'ї мігрантів із села в місто дають відносно великий відсоток злочинності, причому реєструється також підвищена питома вага сільських мігрантів, які засуджені за тяжкі злочини проти особи [73].

До важливих соціально-економічних чинників, які впливають на показники злочинності, належать загальний стан і територіальна організація

економічної діяльності в цілому і окремих її складових (добувної, обробної промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі, транспорту, фінансової діяльності, освіти, охорони здоров'я, сфери дозвілля), соціально-професійний склад населення (працівники промисловості, транспорту, охорони здоров'я, культури, науки і т.д.), особливості структури населення за доходами з урахуванням їх величини чи джерел, особливості формування і використання трудових ресурсів регіону, безробіття, забезпечення необхідних потреб населення, які є важливими для їх виживання і відтворення населення. Характеризуючи злочинність, як девіантну поведінку, не можна не звернути увагу на те, що існує залежність між демографічними та соціально-економічними чинниками.

Нестабільна демографічна ситуація в регіоні (низький природний приріст, висока смертність, негативне сальдо міграцій, кількість розлучень) та економічні негаразди (безробіття, інфляція, економічна криза, малий розмір заробітної плати) призводить до зниження купівельної спроможності населення, яке передусім буде задовольняти тільки фізіологічні потреби, отже, збільшаться крадіжки, вимагання хабарництва, шахрайство. Алкоголізація та наркотизація населення підвищує криміналізацію суспільства. За даними Міністерства внутрішніх справ України (МВС), у 2014 р. було скоєно 439,5 тис. злочинів, що на 12,6 % більше порівняно з 2013 р., з яких 6,1 % скоєно неповнолітніми [73].

Аналізуючи статистичні дані злочинності, що пов'язана з наркотичними засобами, приходимо до висновку, що така злочинність за 2000-2014 рр. зросла майже в 2 рази і має тенденцію до збільшення [74]. Особливо це стосується злочинів, що пов'язані з виготовленням, зберіганням та збутом наркотичних засобів. Кількість таких випадків становить 402 у 2014 році проти 253 у 2000 році. Ті зміни, що відбуваються в українському суспільстві сьогодні, а саме: безробіття, тінізація виробництва, різке соціальне розшарування та інші негаразди призвели до негативних змін у складі засуджених та злочинах. Вивчаючи злочинність серед певних вікових категорій, виявляємо

закономірність між злочинністю та соціальним статусом: підлітки та молодь за відсутності життєвого досвіду частіше скоюють злочин. У віковій структурі засуджених, за даними 2014 року, особи у віці 14-17 років складають 4,5%, у віці 18-24 років – 22,8%, 25-29 років – 14,8% і 30 років і старші – 57,9% [73].

Безробіття є стимулом до девіантної поведінки населення. Усе це може свідчити про низький рівень та якість життя населення Тернопільської області та демографічні проблеми. Саме рівень освіти визначає місце людини в суспільному середовищі, сприяє формуванню та підвищенню рівня свідомості, визначає соціальну поведінку індивіда. [73].

Аналізуючи економічну злочинність неповнолітніх відносно 2000-2014 років, можна стверджувати про значне зменшення показника з 1085 до 128 осіб. Але якщо розглянути склад неповнолітніх у відсотках, то маємо протилежну тенденцію: частка учнів середніх навчальних закладів, що знаходяться на обліку в підрозділах кримінальної міліції в справах неповнолітніх, зросла до 53,9% у 2014 р., у порівнянні з 2011 р., де складала 20,6%. Також збільшилась економічна злочинність серед осіб, що не працюють і не навчаються, майже в 2 р., в порівнянні до 2000 р., в 2014 р. ця група неповнолітніх становила 43%. Частка тих, хто не має батьків, за відповідний період, збільшилася з 1 до 22,7% і зросла частка осіб, що проживають в дитячих будинках, інтернатах. Велике занепокоєння викликає явище злочинності серед неповнолітніх, які в майбутньому становитимуть працездатне населення та основну частину економічно-активного населення області. Ця вікова категорія буде визначати успіх усіх соціально-економічних перетворень та реформ. Тому ситуація є дуже нестабільною та складною, що зумовлює її попередження, пошук нових методів та заходів, які б сприяли поступовому зменшенню злочинності у середовищі неповнолітніх. Розповсюдження злочинності у нашому суспільстві пов'язане із соціальною структурою населення: збільшення кількості безробітних, розлучень, матерів-одиначок, посилення розшарування населення за доходами. Ці процеси охоплюють майже усі верстви населення і сприяють відокремлення індивіда від культури та соціуму.

Аналіз організованої економічної злочинності в Україні свідчить, що протягом останніх років динамічно зростають зловживання з кредитними та фінансовими ресурсами у сфері зайняття підприємницькою діяльністю. Зокрема, у 2011-2014 рр. кількість злочинів, пов'язаних з привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем суттєво зросла у більшості регіонів.

Перелічені вище економічні злочини - відносно нові види злочинів в Україні. Наприклад, у сучасних умовах фіктивне підприємство порушує стабільність господарського обороту й дискредитує підприємництво, що не лише завдає майнової шкоди державі, юридичним і фізичним особам, розширює масштаби недобросовісної конкуренції, сприяє обігу та легалізації «брудних» коштів, а й створює передумови для ухилення від сплати податків і зборів інших суб'єктів підприємницької діяльності, незаконної конвертації безготівкових коштів у готівку.

Отже, серед областей України Тернопільська область має високі показники таких видів злочинів економічної спрямованості, як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Також численні злочини фіксуються у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки до розділу 2

Сучасна ситуація, яка склалася в соціально-економічній та політичній сферах України – закономірний результат розвитку держави за «мафіозною моделлю», коли транснаціональна організована злочинність, по суті, стала легальною сферою суспільного буття в країні, влада, фактично перетворилася в мафіозний клан, реструктуризувавши відповідним чином державний апарат і громадські інститути. Нинішній критичний період розвитку України пов'язаний з помилками і прорахунками у вирішенні тактичних та стратегічних завдань реформування соціального життя, з наявною неучастю правоохоронної системи

у знайденні рішень у проблемах боротьби із транснаціональною організованою економічною злочинністю та агресією Росії в південно-східному регіоні держави. В числі найбільш поширених видів кримінального бізнесу в Україні – відмивання нелегальних доходів через фіктивні компанії, інвестиції в нерухомість і банківські операції на Кіпрі, в Австрії, Ліхтенштейні, Швейцарії, Арабських Еміратах і офшорних банківських центрах; вимагання грошей за кордоном у великих бізнесменів - вихідців з України; викрадення автомобілів в Німеччині, Чехії та Польщі з подальшим їх продажем на чорному ринку в Україні, організація нелегальної еміграції жінок з України із їх наступним залученням у заняття проституцією; контрабанда зброї (аж до компонентів ядерної зброї), антикваріату; посягання на результати інтелектуальної діяльності (аудіо-, відеопіратство, комп'ютерні програми), промислове шпигунство, контрабанда і фальсифікація тютюнових виробів та алкогольної продукції. Сьогодні українська організована злочинність діє в країнах Східної і Західної Європи, Північної та Південної Америки, Азії, має зв'язок з усіма відомими зарубіжними злочинними організаціями Росії, Колумбії, Китаю, Італії, США, Японії, Ізраїлю.

На нашу думку, з даної ситуації є два виходи: 1) лояльно ставитися до кримінальних організацій та зробити з них «мафіозну державу», поклавши, таким чином, в основі державного і громадського ладу злочин; 2) кардинально змінити стратегію кримінальної політики країни, почати створювати реальну правову державу, тобто, намагатися повернути в політичний обіг закон і справедливість. І це єдиний правильний шлях розвитку української нації та подолання організованої транснаціональної злочинності.

РОЗДІЛ III

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ЗАХОДІВ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи вдосконалення механізмів протидії організованій економічній злочинності в Україні

Організована економічна злочинність в Україні становить серйозну загрозу для країни з реальною небезпекою трансформації демократичної держави в кримінальну. На відміну від організованої економічної злочинності високорозвинених зарубіжних країн, в яких розумна кримінальна політика, здорові ринкові відносини не дозволили злочинному бізнесу проникнути в легальні галузі економіки, витіснивши її в кримінальний гральний, нарко- і порнобізнес. Така суспільно-небезпечна діяльність не зачіпає державних устоїв, не спотворює основоположних соціально-економічних, політичних, моральних принципів державного управління. Злочинність в сучасних умовах перетворюється на глобальну людську проблему, яка активно вивчається в усьому світі. Організована економічна злочинність – складне антисоціальне явище, яке не має державних кордонів. Багато десятиліть вона супроводжує економічний і культурний розвиток більшості країн світу, стимулюючи такі пороки людського суспільства, як корупція, вимагання, насильство, наркоманія, проституція і т.д. У нашій країні організована економічна злочинність спочатку в силу цілого ряду специфічних причин набула політичної значимості, оскільки безпосередньо вторгалася в легальну економіку, а потім і в ринкові відносини, що розвиваються, надавши їм відповідний кримінальний відтінок. Злочини загальнокримінальної спрямованості поступаються місцем великомасштабним організованим злочинним акціям, глибокому проникненню через корумповані

зв'язки в економіку і фінансову систему, спробам надавати прямий вплив на політику держави в цій сфері.

Разом з тим не можна не відзначити й того, що певна боротьба з організованою економічною злочинністю в нашій державі дійсно ведеться, але вона не завжди має високу ефективність. Вираз «боротьба зі злочинністю» є найбільш поширеним, його закріплено в законодавчих та інших нормативно-правових актах. Однак з урахуванням діяльності держави і правоохоронних органів спрямованої на боротьбу зі злочинністю, можна стверджувати, що найчастіше здійснюється лише «контроль» у відношенні організованої економічної злочинності. Тобто гласне і негласне вивчення процесів в кримінальному середовищі, ведення оперативно-довідкових обліків, пасивне спостереження за організованою економічною злочинністю, яке не забезпечує стримування її росту. З урахуванням думки Бодренка Н., в окремих випадках, можна говорити «Про протидію організованій злочинності», під якою слід розуміти прийняття активних заходів впливу на злочинність, але не достатніх для якісної, позитивної її зміни [5, с. 9-12]. В даний час організована економічна злочинність зачіпає всі сфери життя людини і становить загрозу не тільки суспільству, але і державному устрою багатьох країн світу. Організована економічна злочинність має високий ступінь життєздатності; за великим рахунком повністю ліквідувати її неможливо, як би це песимістично не звучало, її можна тільки обмежити, поставити під контроль держави.

На відміну від державних органів, в тому числі і правоохоронних, організована економічна злочинність швидше налагоджує зв'язки за кордоном, швидше реагує на всі зміни, котрі відбуваються в світі. Найгіршим є положення, при якому відбувається взаємопроникнення провладних чиновників і злочинних організацій, встановлюються симбіотичні зв'язки, відбуваються змови. У цих умовах роль уряду практично зводиться до приховування злочинної діяльності, причому в той же час він стає заручником злочинної організації. Проблема дотримання законності в органах внутрішніх справ в Україні існує з моменту створення силових структур держави. Тяжіння країни

до держав романо-германської системи права створило об'єктивні передумови для ситуації, коли законодавство відстає від процесу суспільного розвитку, і, відповідно, кримінальне законодавство - від розвитку криміногенних процесів. Вживані заходи для нейтралізації нових видів кримінальних проявів виявлялися в цих умовах неадекватними. Злочинці завжди випереджували на крок-другий правоохоронні органи.

Проте головна небезпека полягає в тому, що держава в особі вищих посадових осіб виявилася на утриманні олігархів, які лобіюють потрібні їм закони у Верховній Раді, мають своїх людей у міліції, СБУ, прокуратурі, судах. Зрозуміло, при такому становищі інтереси суспільства, держави розходяться з інтересами правлячої економічної і політичної еліти. Сформована ситуація не містить значимих передумов для боротьби з корупцією, організованою економічною злочинністю в верхніх її ешелонах, бо інститут попередження злочинності як і будь-який соціальний інститут може функціонувати в системі громадських відносин, які прогресивно розвиваються. В нинішніх умовах економічної кризи, морально-політичної напруженості в суспільстві, про ефективну боротьбу з організованою економічною злочинністю не може бути й мови. Певні можливості боротьби збереглися лише із загально-кримінальною злочинністю (крадіжки, грабежі, розбої, вимагання тощо) від якої страждають, в першу чергу, середні верстви населення. Боротьба з такою злочинністю може бути ефективною, оскільки вона не суперечить інтересам «білокомірцевої» злочинності, або як її ще називають «респектабельної» злочинності – багатих, впливових в економіці, політиці регіонального або національного масштабу. Не дивлячись на те, що ці особи достатньо захищені від загальнокримінальної злочинності державними і приватними охоронними службами, кримінальний світ може створювати певну загрозу, що містить потенційну небезпеку для їхньої власної безпеки. На сьогоднішній день одним з найбільш небезпечних симптомів криміналізації українського суспільства, що реально загрожує його національній безпеці, є процес легалізації організованої економічної злочинності в тому інформаційному середовищі, носієм якого виступають

засоби масової інформації (ЗМІ). Важливе значення має спрямованість і ступінь криміногенного впливу засобів масової інформації на буденну свідомість людей.

Відсутність адекватної інформаційної політики держави, яка орієнтувала б засоби масової інформації на досягнення цілей національної безпеки, на захист населення від злочинності, на підвищення рівня його моральної і правової культури, призводить до зниження анти-кримінального потенціалу суспільства. Зловживання з боку сучасних ЗМІ подібними методами поглиблюються кримінологічною неписьменністю багатьох журналістів. Завдаючи шкоди морально-ціннісній системі українського суспільства, засоби масової інформації нерідко надають досить виражений криміногенний вплив на масову свідомість і тим самим опосередковано або прямо впливають на стан злочинності і рівень анти-криміногенного потенціалу в суспільстві.

Поряд з цим слід зазначити, що демонстрація в засобах масової інформації сили кримінального світу супроводжується регулярним нагадуванням читачам про зв'язки злочинних авторитетів з представниками влади. Увага аудиторії наполегливо фокусується на перевагах бойової і технічної оснащеності злочинних співтовариств, значно перевершує по тих чи інших показниках озброєність правоохоронних структур. Для більшої переконливості періодично обнародуються дані про інтенсивність відтоку в кримінальні кола колишніх спортсменів, співробітників правоохоронних органів, звільнених у запас військовослужбовців. Підкреслюється зростаючий інтелектуальний потенціал сучасної організованої економічної злочинності, що обслуговується цілою армією «тіньових» радників, консультантів, експертів, юристів.

Надаючи далеко не завжди перевірену достовірну інформацію про низький рівень розкриття тяжких насильницьких та інших видів злочинів, потенційно підбираючи факти, засоби масової інформації сприяють формуванню у громадян установок на всюдозволеність і безкарність порушень кримінально-правових заборон. Не сприяє формуванню поваги громадян до

закону та підвищенню авторитету правоохоронних органів помітнепреважання негативних оцінок їх діяльності у пресі та електронних засобах масової інформації. Важливий аспект проблеми, що розглядається, полягає в наростаючій тенденції масового, відкритого, публічного порушення прийнятих норм поведінки. Даний процес також посилюється засобами масової інформації, які наполегливо намагаються обґрунтувати неминучий і вимушений характер подібних порушень, фактично навчають громадян навичкам ненормативного (того, що не піддається жодним правилам) і квазінормативного (керованого нормами, що протирічать загальноприйнятими правилами) поведінки.

Крім того що подібна «роз'яснювальна» робота в засобах масової інформації спрямована проти інтересів правосуддя, порушує права жертв злочинів, вона направлено чи мимоволі сприяє підвищенню правового рівня і професіоналізму злочинців, навчанню недосвідчених, початківців порушників кримінального закону способам його обходу. Іншими словами, вона обумовлює розширення соціальної бази організованої економічної злочинності. Однак слід зазначити, що масове «засмічення» свідомості глядачів і читачів сценами, пов'язаними з фізичними розправами, жорстокістю і садизмом, породжує відчуття безвиході, беспорядності від постійної загрози кримінальних посягань, породжує гіпертрофоване почуття страху перед злочинністю. Психологи визначають страх як емоцію, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда і спрямовану на джерело дійсної чи уявної небезпеки.

У даному випадку мова вже йде про формування «віктимізації» – процесу перетворення особи в потенційну жертву злочину, який нерозривно пов'язаний з процесом криміналізації. Відсутність адекватної інформаційної політики держави, яка орієнтувала б засоби масової інформації на досягнення цілей національної безпеки, на захист населення від економічної злочинності, на підвищення рівня його моральної і правової культури, призводить до зниження анти-кримінального потенціалу суспільства. Організована економічна злочинність породила нову кримінальну ситуацію, яка потребує для її

вирішення нагальних законодавчих, організаційно-управлінських заходів, значних матеріальних ресурсів на оснащення правоохоронних органів і навчання співробітників новим методам боротьби з організованою економічною злочинною діяльністю. Однією з причин ситуації в сфері боротьби з організованою злочинністю, що має місце сьогодні, є недостатня наукова розробка проблеми, відсутність чітких і ясних уявлень про стратегію та ідеологію цієї боротьби, атакож правової, кримінологічної, криміналістичної і оперативно-розшукової концепції та відповідних наукових рекомендацій з виявлення, розкриття, розслідування та попередження організованої економічної злочинної діяльності.

Нинішнім можливостям боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні найбільшою мірою, на нашу думку, відповідає жорсткий кримінально-правовий контроль. Досвід зарубіжних країн свідчить, що за наявності рішучості держави, реалізації розумної анти-кримінальної політики з безумовним дотриманням принципу рівності громадян перед кримінальним законом незалежно від посадового, майнового стану та інших обставин, боротьба зі злочинністю, в тому числі і з організованою, може бути досить ефективною. Сьогодні від представників юридичної науки і практики потрібно не тільки продовження дискусії про конкуренцію різних розпізнавальних технологій, але і внесення конкретних теоретичних, методологічних, нормативних і практичних пропозицій, що ведуть до принципового вирішення проблеми контролю, попередження та боротьби зі злочинністю.

3.2. Стратегічний підхід до формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні

Пропонуємо розглянути напрями формування розвитку та реалізації кримінально-правової політики у сфері боротьби та протидії організованій

економічній злочинності в Україні на основі стратегічного підходу до формування державної політики у напрямку протидії та боротьби з організованою економічною злочинністю в Україні. У боротьбі із організованою економічною злочинністю надзвичайно важливим є визначення основних напрямів, оскільки, як показує практика неможливо ефективно діяти одночасно і з однаковою інтенсивністю по всіх векторах. Це відноситься і до нинішніх умов обмежених ресурсних можливостей та неповної правової урегульованості більшого кола питань, що реалізуються кримінально-правовою політикою в даній сфері.

На нашу думку, варто розглянути концептуальні аспекти. Оскільки, рецидивна професійна і організована економічна злочинність – це масштабна, складна і небезпечна для суспільства і держави проблема, для її вирішення необхідні відповідні нові ідеї. Іншими словами, потрібне соціальне замовлення, відповідні структури і люди, здатні запропонувати оптимальні рішення ефективного впливу на економічну злочинність. Держава вже зараз підходить до межі, переступивши яку, суспільство стане кримінальним, якщо не зупинити темпи розвитку саме рецидивних, професійних і організованих форм злочинної діяльності. Потім вже повинні розроблятися і реалізовуватися концептуальні установки кримінально-правової політики щодо скорочення і послідовного витіснення з життя суспільства цих форм протиправної поведінки. Велике поле діяльності тут займає психологічна переорієнтація установок поведінки населення, і насамперед молоді, по відношенню до злочинних форм поведінки, розвінчання романтичної привабливості «злочинного братства», «понять» і тому подібних речей. Концептуальні ідеї повинні допомагати суспільству у вирішенні соціальних проблем, котрі відтворюють економічну злочинність, які є факторами професіоналізації злочинців. При цьому не настільки важливо, чи буде відповідна концепція реалізована як формалізований документ. Набагато важливіше, щоб вона існувала фактично (як набір основоположних ідей) і реалізовувалася в масштабах країни, надаючи позитивний вплив на рецидивну, професійну та організовану економічну злочинність.

Нормативно-правовий аспект реалізації кримінальної політики щодо рецидивістів та професійних злочинців, повинен, як видається, включати наступні напрямки:

1. Посилення диференціації кримінального покарання для злочинців. У всіх випадках вчинення діяння професійним злочинцем, у складі злочинного формування повинно розглядатися як особливо кваліфікуюча обставина з встановленням відповідних санкцій. Треба виробити певні кримінально-правові критерії і усунути наявний «перекіс» в існуючому законодавстві, коли, наприклад, за сукупністю вироків встановлений верхній рівень позбавлення волі до 25 років (ст. 71 Кримінального Кодексу України) і це може бути звернено до особи, яка вчинила два злочини протягом життя, і 15 років позбавлення волі за сукупністю злочинів, хоча б їх було скоєно 100 або більше (ст. 70 Кримінального Кодексу України).

2. Створення правової бази для надання соціальної допомоги та проведення реабілітаційних заходів, стосовно осіб, які звільняються з виправних установ або засуджених до інших заходів покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. В даний час склалася парадоксальна ситуація, коли судимий нікому не потрібен, крім кримінальних угруповань, а правоохоронні органи, включаючи нову поліцію, в умовах ринкових відносин мало чим можуть допомогти звільненому. Питання соціальної допомоги та соціальної реабілітації – проблема держави, і її треба вирішувати в законодавчому порядку.

3. Створення правових основ для позбавлення економічної привабливості злочинної діяльності, реального позбавлення злочинців коштів і майна, нажитого злочинним шляхом. Ефективне вирішення цієї проблеми могло б стати потужним засобом попередження організованої корисливої злочинності, оскільки багато в чому позбавило б її сенсу.

Процесуальне законодавство надає особі, що отримала матеріальну шкоду від злочину право пред'явити цивільний позов при провадженні у кримінальній справі. У практичному плані велике значення має завчасне вжиття заходів щодо забезпечення можливої конфіскації майна і цивільного

позову про відшкодування шкоди від злочину. У цих цілях слідчий зобов'язаний накладати арешт на майно обвинуваченого, підозрюваного або інших осіб, у яких знаходиться майно, придбане злочинним шляхом. Однак на практиці активність слідчих у цьому напрямку невисока. На жаль, в останні роки наше суспільство відсунулося від рішення даної задачі далі, ніж воно знаходилося в кінці 1980-х рр. Багато в чому це положення пояснюється насамперед зміною соціально економічного укладу, хоча і упущення в роботі правоохоронної системи більш ніж очевидні. В той же час українське кримінальне законодавство передбачає як додаткове покарання за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини конфіскацію майна, що полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого (ст.59 Кримінального Кодексу України).

4. Керівникам органів внутрішніх справ слід мати на увазі, що ефективність попереднього слідства в цій частині підвищується, якщо ще на стадії порушення кримінальних справ та при роботі у справах оперативного обліку співробітники збирають відповідну інформацію (про наявність у запідозрених осіб банківських рахунків, сховищ в банках, цінних паперів і т.д.) і приймають можливі заходи до забезпечення збереження майна, на яке в подальшому може бути звернено стягнення.

В сучасних умовах, коли злочинні формування контролюють значну кількість підприємств (не лише дрібних, але також середніх і великих і навіть деяких галузей народного господарства в цілому), проблема вилучення коштів, отриманих злочинним шляхом, не може обмежуватися безпосереднім вилученням готівкових коштів і трансформується в більш складні завдання:

- 1) усунення кримінального контролю над конкретними господарюючими суб'єктами і територіями;
- 2) вироблення засобів, що перешкоджають легалізації злочинно нажитих коштів.

Це передбачає створення відповідного правового механізму, оскільки існуючий недосконалий.

5. Інші організаційні та практичні заходи реалізації кримінальної політики можуть полягають у наступному. При складанні програм протидії організованій економічній злочинності, при прийнятті інших стратегічних рішень щодо цієї проблеми слід враховувати дані про поширеність на конкретній території фонових явищ, що «підживлюють» злочинність (безробіття, втрата перспективи для значної частини військовослужбовців, спортсменів, поширення пияцтва, немедичного вживання наркотиків і психотропних речовин, проституції), про ступінь поширення звичаїв кримінального середовища. Необхідно вживати всіх можливих заходів щодо припинення залучення у професійне злочинне середовище нових осіб; нейтралізації несприятливої атмосфери в установах, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі, де у значній частині формуються «злочинний світ» і професіоналізація злочинців; розширення допомоги та соціального контролю щодо осіб, які відбули покарання.

Стратегічними установками застосування кримінально-правових заходів боротьби з розглянутими злочинами повинні бути загальне та спеціальне попередження, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, максимальне наближення до стану невідворотності кримінальної відповідальності: індивідуалізація, щоб жоден «випадковий злочинець», не потрапив у місця позбавлення волі і, навпаки, жоден небезпечний рецидивіст, жоден злочинець-професіонал, який вчинив злочин, не залишився на волі. На організаційно-тактичному рівні, з урахуванням необхідності протидіяти спробам незаконної зміни запобіжних заходів, іншим зусиллям щодо «розвалу» справ стосовно рецидивістів і професійних злочинців, так само учасників організованих злочинних формувань, доцільно прагнути до кваліфікації їхніх злочинів за сукупністю, у тому числі з включенням у формулу обвинувачення порівняно менш тяжких, але легко доказуваних діянь. Тому не слід ігнорувати оперативну та іншу інформацію про вчинення професійними злочинцями ситуативних і побутових злочинів (фактів навмисного заподіяння шкоди здоров'ю, хуліганств і т.п.), реалізуючи тим самим заходи подвійної превенції.

Важливо націлити оперативних і слідчих працівників на доведення в повному обсязі до відома суду даних про суспільну небезпеку особистості обвинувачених. Кримінально-процесуальний закон визначає обставини, що характеризують особу обвинуваченого, які підлягають доказуванню по кримінальній справі. Це дає правову підставу збирати і долучати до розслідуваних справ професійних злочинців не тільки матеріали про колишні судимості, а й копії постанов про припинення раніше порушених стосовно цих осіб кримінальних справ, копії протоколів про притягнення їх до адміністративної відповідальності, інші матеріали, що свідчать про їх суперечність нормам життя суспільства. Вагоме місце в справі попередження організованої економічної злочинності належить правовій пропаганді. В останні роки різко зросла активність преси та інших засобів масової інформації, однак це не спричинило прогресу в справі правового освіти і виховання. Переважна частина публікацій заснована на так званих «смажених фактах» при мінімумі і навіть повній відсутності корисної для суб'єктів кримінальної політики інформації (про належну поведінку, міру відповідальності та конкретному її змісті). При цьому часто допускаються помилки в тлумаченні закону, а іноді й свідоме спотворення (на догоду авторському задуму) його змісту. Більше того, все частіше зустрічаються матеріали преси, радіо, телебачення, які присвячені тому, як «обійти» чинні закони. Рішуча і наполеглива боротьба з економічною організованою злочинністю неможлива без належної захищеності працівників поліції, інших правоохоронних органів та осіб, котрі їм сприяють. Дана проблема актуалізувалася ще в другій половині 1980-х рр., проте глибина і масштаби цієї проблеми сьогодні непорівнянні зі становищем, що існувало 10-15 років тому. Нині воно таке, що незалежно від займаної посади співробітники міліції не можуть вважати себе захищеними від самих крайніх заходів впливу з боку злочинців. Становище вимагає від керівників органів внутрішніх справ активних дій по розкриттю і розслідуванню злочинів, що посягають на співробітників, надання потерпілим

всілякої моральної, правової і матеріальної підтримки, організації фізичного захисту, а також наполегливих і послідовних зусиль для покарання винних.

Поряд з належним реагуванням по кожному конкретному випадку доцільним є узагальнення слідчої і судової практики розгляду справ, за якими співробітники виступають потерпілими у зв'язку з виконанням службових обов'язків, з метою:

- 1) направлення в необхідних випадках аналітичних матеріалів до відповідних органів для коригування сформованої практики і проведення єдиної кримінальної політики;
- 2) виявлення прогалин і суперечностей чинного законодавства, розробки та ініціювання його змін.

Спеціалізація оперативних працівників і слідчих, а також збереження стабільності та спадкоємності таких спеціалізованих кадрів являє собою наскрізну ідею стратегії боротьби із професійною злочинністю та її організованими формами. Найбільша обізнаність органів внутрішніх справ про процеси і тенденції організованої економічної злочинності накладає на них обов'язок активно виступати ініціатором програмування боротьби зі злочинністю, підготовки та направлення відповідних інформаційних матеріалів до органів державної влади та місцевого самоврядування. Логіка боротьби з досвідченими і професійними злочинцями диктує необхідність протиставлення їм професіоналізму працівників органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів. Реалізація цієї ідеї передбачає, зокрема, здійснення цілеспрямованих заходів щодо вдосконалення інформаційної бази документальних даних про організовані злочинні угруповання професійних злочинців, збереження перевірених часом прийомів і методів роботи і розробку нових, адекватних сучасним кримінальним реаліям, а також утримання від поспішних і непродуманих структурних та інших перетворень правоохоронних органів. При взаємодії з іншими органами слід проводити політику висунення реальних цілей та визначення пріоритетів у рамках наявних можливостей, пам'ятати про наслідки ігнорування розриву між висунутими завданнями та їх

забезпеченням. Треба враховувати, що серйозним резервом у боротьбі із злочинністю розглянутого виду є використання регіональних і місцевих можливостей вдосконалення правової бази та ресурсного забезпечення кримінально-правової політики.

Доцільно виступати за включення до її реалізації учасників міжвідомчої координації, органів соціального захисту, використовувати регіональні та місцеві можливості розвитку допомоги та соціального контролю щодо осіб, які відбули покарання, включаючи пільги господарюючим суб'єктам, котрі працевлаштовують цих осіб.

При реалізації заходів боротьби з організованою економічною злочинністю необхідно враховувати її особливості. Зокрема, ефективність боротьби з організованою економічною злочинністю пропонує застосування таких санкцій, які роблять «невигідним» заняття злочинною економічною діяльністю. Це впливає в якості профілактичного заходу значно ефективніше, ніж навіть суворе покарання. Наприклад, у Польщі активно застосовуються такі заходи, як конфіскація майна, предметів, отриманих у результаті скоєння злочину, засобів і знарядь злочину, позбавлення вигоди, яка може бути отримана в результаті здійснення злочинного діяння, компенсація збитку, виконання за грошовим зобов'язанням.

Практика правоохоронних органів свідчить про те, що традиційні методи боротьби з організованою економічною злочинністю недостатні і тому належить вести пошук нових, більш ефективних форм протидії їй як усередині країни, так і на міжнародному рівні. У цьому плані слід назвати ряд основних напрямків діяльності правоохоронних органів. По-перше, необхідно передбачити появу нових видів економічних злочинів. По-друге, важливим є включення:

- нових форм і способів вчинення вже відомих («старих») злочинів, у тому числі економічних;
- нових способів маскуванню злочинних діянь;

- нових способів легалізації доходів, одержуваних від злочинів, вчинених у сфері економіки.

Слід вивчати й аналізувати найбільш поширені і «нові» види фінансово-економічних злочинів та способи їх здійснення, які поки не відомі в Україні, але відомі іншим країнам. Потрібно розробляти з урахуванням ймовірності появи в найближчі роки нових способів і форм вчинення злочинів:

- програми стратегії боротьби зі злочинністю, в тому числі й економічною;
- організаційні структури і способи дії органів внутрішніх справ;
- програми професійної підготовки та професійного вдосконалення співробітників правоохоронних органів, включаючи органи внутрішніх справ.

Стратегія боротьби з, організованою економічною злочинністю не може відриватися від міжнародного аспекту даної проблеми. Злочинців, які скоюють такі злочини, не можуть втримати ні кордони, ні закони окремих держав. Вони використовують у своїй діяльності ті правові норми, які перешкоджають співробітництву органів кримінального переслідування і ускладнюють міжнародне співробітництво. Тому важливий постійний пошук нових шляхів взаємодії в цьому напрямку.

3.3. Рекомендації по вдосконаленню організаційно-тактичного напрямку правоохоронної діяльності у напрямку протидії організованій економічній злочинності

Злочини, вчинені організованими групами, не обмежуються конкретними складами злочинів, вони можуть бути різноманітними. Факт вчинення їх організованою групою надає їм особливу суспільну небезпеку. У зв'язку з цим з'являються певні труднощі у протидії організованій економічній злочинності, обумовлені її масштабами. З урахуванням вищевикладеного вважається доцільним виявити проблеми протидії даному виду злочинності та визначити шляхи вирішення цих проблем. Перенесення акцентів в організації протидії економічній злочинності у площину забезпечення безперервного підвищення

ефективності цієї роботи дало можливість спрямувати зусилля підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю на викриття кваліфікованих резонансних злочинів економічної спрямованості, досягнути повного відшкодування завданих злочинами збитків, визначити пріоритетні напрями оперативно-службової діяльності. Під протидією організованій економічній злочинності розуміють прийняття активних заходів впливу на організовану економічну злочинність, проте не достатніх для якісної, позитивної її зміни. Дійсно, заходів, котрі вживаються недостатньо для реагування на такий вид злочинності. Слід визнати, що для організованої економічної злочинності характерним в даний час є високий ступінь життєздатності, тому, по великому рахунку, не представляється можливим повністю її нейтралізувати (ліквідувати), які б серйозні та ефективні заходи для цього не реалізовувались. Вважається, що її можна лише обмежити, ставлячи питання протидії під контроль держави. На відміну від державних і правоохоронних органів, організована економічна злочинність стрімко налагоджує зв'язки за кордоном, швидше реагує на всі трансформації, що відбуваються у світі.

Вагомою перешкодою в успішній профілактиці організованої економічної злочинності є укрупнення зв'язків злочинних організацій з представниками державної влади. Таким чином, відбувається їх взаємопроникнення, що сприяє встановленню симбіотичних відносин та вступу до змови. За таких умов протидія і всі заходи зводяться нанівець, бо представники владних структур виконують роль вже переховувачів учасників злочинної діяльності, одночасно з цим стаючи заручником злочинної організації. Порушення і недотримання законності в органах внутрішніх справ в Україні – одна з головних складових проблем існування організованої економічної злочинності, оскільки вона укорінилась з моменту утворення силових структур держави. На жаль, кримінальне законодавство відстає від процесу суспільного розвитку і відповідно від розвитку криміногенних процесів. Внаслідок цього, заходи, що застосовуються для усунення нових видів кримінальних проявів, виявляються

неадекватними, а це дозволяє злочинцям випереджати реагування правоохоронних органів на злочинність.

Незважаючи на зазначені негативні обставини слід зазначити, що існує множинність форм протидії організованій економічній злочинності, знання яких необхідні для розробки найважливіших напрямків мінімізації такої злочинності. Діяльність правоохоронних органів з протидії організованій економічній злочинності обов'язково включає ті чи інші профілактичні заходи. Вони умовно об'єднуються у дві групи: загальнопрофілактичні та спеціальні. Загальнопрофілактичні (загальносоціальні) заходи. Основний їх зміст – виявлення та усунення причин і умов, котрі сприяють виникненню і поширенню злочинних діянь, а також виникненню організованої економічної злочинної діяльності та її груп. Спеціальні (конкретні, специфічні) заходи. Це заходи відносно конкретних осіб, які вчиняють протиправні діяння.

Для організованої економічної злочинності превентивні заходи (заходи попередження) повинні доповнюватися і специфічними заходами, але головним напрямком боротьби з нею є комплексна профілактика, причому здійснювана на різних рівнях (загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуальному). Загальносоціальний рівень охоплює міри економічного, політичного, правового, ідеологічного характеру, які сприяють розвитку суспільних відносин в різних сферах суспільного життя, і котрі не мають спеціальної спрямованості. Головною відмінністю таких заходів є те, що вони являють собою певний фундамент для ефективного застосування спеціальних кримінологічних заходів попередження злочинних проявів. Заходи спеціально-кримінологічного рівня покликані цілеспрямовано усувати конкретні кримінологічні чинники, попередження злочинності становить їх головний, а в ряді випадків і єдиний зміст.

Для боротьби з організованою економічною злочинністю необхідна комплексна профілактика, яка б сприяла виконанню загальнодержавних задач соціального характеру. Наукові основи теорії попередження злочинів, що здійснюються організованими угрупованнями, створені у результаті численних

досліджень проблеми боротьби зі злочинністю в різноманітних сферах економіки і соціального життя, розробки методів і засобів її профілактики. З моменту оголошення себе суверенною державою, система українських правоохоронних органів усвідомлює важливість проблеми організованої економічної злочинності.

Проведений кримінологічний аналіз стану економічної злочинності в Україні у другому розділі даної дипломної роботи дозволяє зробити такі висновки: домінантною кримінологічною тенденцією в умовах трансформації економіки України, форм власності та інших соціальних перетворень стали суттєва криміналізація всієї системи суспільних відносин і галузей економіки, зрощення злочинності, економіки й політики.

Важливим, на нашу думку, є напрям реалізації заходів протидії криміналізації економічних відносин – організаційно-тактичний, що передбачає цілунизку заходів та вирішення проблем. Акценти на фінансових розслідуваннях сьогодні зроблено не випадково. Серед фахівців це сприймається позитивно. Але ці акценти повинні зосереджувати увагу не на створенні окремого правоохоронного органу, а на актуалізації змісту правоохоронної діяльності у сфері протидії не лише економічним злочинам.

Криміналізація економічних відносин розглядається як одна з головних загроз економічній безпеці України. Ефективна діяльність правоохоронної системи – це насамперед ключовий фактор, спрямований на нейтралізацію цієї загрози. Організація економічних знань, переведення суб'єктів, що використовують фінансову інформацію в боротьбі зі злочинністю, на єдину методологічну основу, розроблення спеціальних прикладних методик та фіксація фінансової складової окремих видів злочинів, вибудовування цих методик у загальні алгоритми дій під час їх виявлення та розслідування є важливими кроками щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи.

Сьогодні є нагальна потреба організаційного забезпечення правоохоронної діяльності щодо проведення фінансових розслідувань. У країнах, де фінансовий моніторинг реалізовувався через його створення в

системі правоохоронних органів, це питання не виникає. Сучасна практика протидії злочинності неможлива без активного використання економічних знань. У механізмі виявлення й розслідування економічних злочинів присутнє дослідження фінансової інформації, що характеризує злочинну діяльність. На стадії виявлення злочинів використовується фінансовий моніторинг сумнівних фінансових операцій, проводяться дослідження (перевірки, ревізії) фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. На стадії розслідування злочинів важливе значення має своєчасне призначення й проведення судово-бухгалтерських експертиз, залучення фахівця-економіста до проведення слідчих дій тощо. Фінансові розслідування займають відповідну нішу вправоохоронній діяльності та забезпеченні економічної безпеки. Для ефективного виявлення й розслідування цих видів злочинів необхідним є спеціалізований аналіз фінансової інформації, що здійснюється за особливою методикою, яка в розвинених країнах отримала назву фінансові розслідування.

Таким чином, до предмета фінансових розслідувань як спеціалізованого особливого виду економічного аналізу входить фінансова складова злочинної діяльності. Саме вивчення фінансової складової на основі відповідної методики, технології та організації праці може суттєво допомогти правоохоронним органам під час виявлення та розслідування практично будь-якого злочину, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів та слідами у вигляді фінансової інформації. Тому вже з перших днів ведеться активна боротьба з протидії даного виду злочинності, причому на найвищому рівні. Ефективність профілактичного впливу на організовану економічну злочинність залежить від багатьох умов. До них можна віднести: достовірність та повноту оціночних категорій (кількісні і якісні показники злочинності); цілісне уявлення про об'єкти профілактичного впливу, тобто організовані злочинні угруповання; наявність сил і засобів, необхідних для профілактичного впливу; наукову обґрунтованість і можливість виконання планованих заходів.

Оцінка ефективності профілактики організованої економічної злочинності дозволяє не тільки проникнути в «технологію» управління

об'єктом профілактичного впливу, а й виявити додаткові особливості організованої економічної злочинності. Це дозволить визначити оптимальну вартість загальних витрат на профілактичну роботу. Водночас ефективність профілактики організованої економічної злочинності на всіх її рівнях оцінити вкрай важко, оскільки необхідні стабільні та достовірні критерії оцінки. Це можна зробити лише на її середньому і нижчому рівнях. Через відсутність чіткого уявлення про об'єкт профілактичного впливу, в якості якого виступає організована злочинність, в правоохоронній практиці, як правило, профілактична діяльність здійснюється і оцінюється тільки з позицій реалізованого впливу на стан злочинності криміногенних детермінантів.

Власне кажучи, не піддається розгляду ефективність тих чи інших планових профілактичних заходів. Слід також відзначити, що проблема оцінки ефективності профілактичної діяльності практично не досліджувалась вченими. Питання показників та критеріїв ефективності профілактики злочинів, а тим більше питання особливостей протидії організованій економічній злочинності та профілактики злочинів у різноманітних сферах життя і економіки до теперішнього часу не піддавались детальному вивченню і залишаються ще, як і проблеми самої організованої економічної злочинності, дискусійними. Як відомо, показники ефективності виконання профілактичних заходів, завдяки яким оцінюється вся робота, що здійснюється в процесі безперервного обліку і аналізу службової діяльності по ідентифікованих, заздалегідь встановлених критеріях, потребують постійного удосконалення і коригування. До цього й зводиться ефективність профілактики та боротьби з організованою економічною злочинністю. Не знаючи чітких критеріїв оцінки діяльності, не можна її виміряти. Витрати нашої правоохоронної системи полягають у тому, що отримувана інформація, в цілому про злочинність і про організовану економічну злочинність зокрема, в основному просто збирається і не піддається глибокому аналізу.

Відсутність наукового забезпечення практичної діяльності органів внутрішніх справ призвело до того, що в діяльності загалом МВС, регіональних

ГУМВС, УМВС відсутня аналітична робота, глибокий факторний аналіз злочинності і прогностичне направлення. Робота органів внутрішніх справ по причині відсутності наукового забезпечення здійснюється практично наосліп і зведена до примітивного аналізу кількісних показників злочинності. Даний аналіз проводиться тільки за поточний і минулий роки, вся основна статистика злочинності, її якісні характеристики не аналізуються і мертвим вантажем кануть в щорічні звіти органів внутрішніх справ. Методики аналізу економічної злочинності досі не розроблені МВС України. Наукові методи аналізу діяльності органів внутрішніх справ (математичні, соціологічні та ін.) у боротьбі зі злочинністю не застосовуються. Органи внутрішніх справ не отримують наукових рекомендацій, реалізація яких дозволила б значно поліпшити роботу в першу чергу оперативно-слідчих підрозділів, а також інших служб МВС України. Наслідком даного стану є те, що немає зворотного зв'язку між інформацією і правоохоронною діяльністю, тобто інформація накопичується сама по собі, а профілактична діяльність і протидія організованій економічній злочинності не пов'язані з нею.

Враховуючи глобалізаційний характер сучасної організованої економічної злочинності, слід брати до уваги, що і планові профілактичні заходи повинні також носити характер міжнародного співробітництва. І це не випадково. Транснаціональний характер організованої економічної злочинності самим своїм змістом підштовхує суб'єктів організованої злочинності до економічній міжнародного співробітництва. Відповідно, протистояти міжнародній злочинності представляється можливим в умовах тісної координації та взаємодії правоохоронних органів різних країн. Даний союз вже сам по собі є надзвичайно важливим і ефективним профілактичним середовищем проти організованої економічної злочинності.

На нашу думку, в боротьбі з організованою економічною злочинністю, якщо врахувати її латентний характер, потрібні в першу чергу профілактичні заходи впливу. Зарубіжні експерти стверджують, що вплив на організовану економічну злочинність здійснюється в основному опосередковано. Практично

боротьба ведеться наосліп. До напрямів профілактичної діяльності проти організованої економічної злочинності, на нашу думку, варто віднести: достатню законодавчу базу, чітку понятійну і концептуальну характеристику даного виду злочинності і боротьби з нею в сучасний період, спеціалізацію кадрів, знання реального стану і тенденцій розвитку організованої економічної злочинності, комплексне програмування, обґрунтовані прогностичні оцінки, сучасну інформаційну базу, достатнє ресурсне забезпечення.

Виходячи з перерахованих напрямків, можемо побачити, що в нашій країні в даний час створені не всі умови для ефективної боротьби з організованою економічною злочинністю. Вітчизняними вченими-кримінологами до цих пір не визначені понятійна і концептуальна характеристики організованої злочинності. Причини цього полягають у надмірній політизації науки кримінології (заперечення наявності організованої злочинності в колишньому СРСР), зміщенні понять «організована економічна злочинність» і «організованість в злочинності» та багато іншого. Крім того, відсутня достатня правова база, яка регламентує питання боротьби з організованою економічною злочинністю. Наявне законодавство тільки створює умови для боротьби, а самої боротьби як такої не ведеться. Наслідки організованої економічною злочинності непоправні і можуть нанести серйозної шкоди економічній безпеці держави. Поряд з поняттям «злочин» повинно отримати законодавче закріплення поняття «злочинна діяльність». Злочинність суттєво змінилася, і чинний кримінальний закон, націлений на боротьбу з окремими злочинами, не завжди ефективний у боротьбі з організованими злочинними формуваннями. Злочинна організація орієнтована на широкомасштабну злочинну діяльність, для чого створюється складна кримінальна структура, існування якої як єдиного організму необхідно забезпечити. В цьому випадку організатор або керівник такої організації найчастіше не є організатором або іншим співучасником конкретних злочинів і, таким чином, за чинним кримінальним законом не підлягає кримінальній відповідальності.

Організована економічна злочинність об'єктивно функціонує як опозиція побудови нового суспільства. Вона має властивість видозмінюватися, паралельним змінам, що відбуваються в суспільстві. У боротьбі з організованою економічною злочинністю важливі як загальні, так і спеціальні застережні заходи. Інакше кажучи, з організованою економічною злочинністю і боротися потрібно організовано. До цієї роботи необхідно залучити колективи вчених-соціологів, економістів, психологів, чії дослідження мають відношення до феномену організованої економічної злочинності, оскільки існуючі соціально-економічні недоліки в житті суспільства є тим живильним середовищем, в якій вона виросла і благополучно розвивається. При розробці стратегії боротьби з даним соціальним явищем особливу увагу слід звернути на питання планування, підготовки, формування єдиної системи профілактичних, законодавчих, організаційних заходів. Усе це неможливо без глибокого вивчення стану тіньових економічних відносин і організованої економічної злочинності.

Важлива також науково обґрунтована оцінка сучасної соціальної структури суспільства, розробка диференційної політики щодо різних верств і груп населення. При цьому особливу увагу, на нашу думку, заслуговують особи:

- що користуються значними цінностями і грошовими коштами з неясними джерелами доходів;
- мають низькі доходи, що фактично перебувають за межею бідності;
- належать до кримінального та вкрай деморалізованого середовища (професійні злочинці, неодноразово судимі, алкоголіки, наркомани, токсикомани, і т.п.).

Важливість проблем боротьби з організованою економічною злочинністю не повинна привести до появи «особливих» кримінальних процесів, до ослаблення кримінально-процесуальних гарантій. Заперечення, що якщо оперативного співробітника допитуватимуть з приводу обставин отримання, наприклад, кіно-, відеозапису злочинної угоди, то це призведе до розкриття

прийомів і методів роботи оперативних підрозділів, не обґрунтовані, оскільки злочинний світ про все це прекрасно знає. Секретом є лише те, відносно кого і коли буде застосовано оперативний кіно-, відеозапис. Складна й проблема правового захисту співробітників правоохоронних органів. Провокація, компрометація, втягування в злочинну діяльність – далеко не повний арсенал засобів, використовуваних злочинцями для блокування дій правоохоронних органів. До того ж, багато співробітників цих органів змушені працювати в умовах підвищеного професійного ризику. У цьому зв'язку необхідно якнайшвидше виробити рекомендації та пропозиції щодо правового і соціального захищеності співробітників правоохоронних органів.

Головною ланкою в організації системи захищеності правоохоронних органів, на яку варто звернути особливу увагу, є інформаційне забезпечення про всі спроби злочинного світу скомпрометувати, втягнути в злочинні махінації, усунути негодних співробітників. Крім того, важливо встановити правові гарантії, при яких співробітник, слідуючи законним цілям своєї діяльності при виконанні службових обов'язків, не може бути підданий кримінальному чи громадському переслідуванню, якщо він не скоював навмисних злочинних дій. Будь-які можливі неправильні дії співробітника в силу незнання обстановки, низьких професійних якостей, недостатньої компетентності та інших об'єктивних і суб'єктивних причин, а також осудний йому запобіжний захід відповідальності повинні порівнюватися з цілями його професійної діяльності. Всякі спроби замаху на припинення законних дій співробітника іншої шляхом погрози його життю, здоров'ю, особистої честі, достоїнству, а також його родині, нанесення матеріального і морального збитку повинні прісікатися і усуватися, від кого б вони не виходили.

Невід'ємна умова забезпечення безпеки правоохоронних органів – введення механізму реалізації факторів, зазначених нами вище. Доволі важливо організувати систематичне інформування працівників правоохоронних органів про нові дані, що стосуються закономірностей функціонування організованої

злочинності. При цьому необхідно, щоб отримувана інформація була своєчасною, достовірною і потрібною. Вона може бути:

- індикативною, що містить відомості про нові тенденції та напрямки діяльності організованої економічної злочинності;
- тактичною, що складається з поточної інформації, яка використовується правоохоронними органами в їх повсякденній роботі;
- стратегічною, що включає найбільш важливу проблемну інформацію, яка накопичується, аналізується і дає можливість виділити види організованої економічної злочинності та їх організаційні структури;
- доказовою, об'єднуючою перевірені дані, які можуть виступати в якості доказів у суді.

Боротьба з організованою економічною злочинністю передбачає подальше вдосконалення організації та тактики оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Боротьба з організованою економічною злочинністю має бути спрямована на дотримання законності в діяльності всіх ланок управлінського апарата, викорінення хабарництва, корупції в державних, виконавчих та правоохоронних органах. Здійснювана в країні реформа політичної системи, розгортання демократії та гласності створюють для цього необхідні передумови. У боротьбі з організованою економічною злочинністю особлива роль належить засобам масової інформації. В даний час в газетах публікується чимало статей, а телебачення і радіо готує спеціальні передачі, присвячені викриттю організованої злочинності. Однак в них слід посилити моральний акцент, необхідно рішуче розкривати соціальні коріння злочинності, і насамперед ті, які лежать в повсякденному житті, психології деяких малих соціальних груп. Потрібно повністю виключити навіть найменший натяк, що дозволяє романтизувати злочинні організації, спосіб життя і поведінку окремих її представників. Боротьба з організованою економічною злочинністю повинна розглядатися в якості загальнодержавної та пріоритетної мети боротьби зі злочинністю взагалі. Основними заходами попередження та усунення організованої економічної злочинності, на нашу думку, є:

- розробка форм і методів спільної діяльності всіх правоохоронних органів, тобто об'єднання їх зусиль на основі міжвідомчого координуючого органу з ретельно розробленою програмою на певний проміжок часу;
- спеціальна професійна підготовка осіб, включених у боротьбу з організованими злочинними співтовариствами;
- матеріально-технічне забезпечення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою економічною злочинністю;
- створення в країні чіткого механізму контролю за доходами громадян, який в умовах розвитку ринкових відносин поставив би надійний заслін незаконним доходам, що концентруються у ділків тіньової економіки та лідерів організованої економічної злочинності, вдарив би по корумпованим «слугам народу».

Особливо актуальним для правоохоронних органів України стає завдання максимального використання можливостей міжнародного співробітництва у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю. Реальна оцінка ситуації свідчить, що організована економічна злочинність вразила багато сторін соціального життя. Без ефективних заходів боротьби з нею подальше вдосконалення суспільних відносин неможливо. По суті тут мова повинна йти про створення національної програми боротьби з організованою економічною злочинністю.

Зміни та доповнення кримінально-процесуального законодавства повинні стосуватися двох основних моментів. По-перше, необхідно регламентувати порядок введення в кримінальний процес результатів оперативно-розшукової діяльності, а по-друге - передбачити більш суттєві гарантії безпеки її суб'єктів та учасників кримінального судочинства за такими кримінальними справами. Такими, на нашу думку, є основні законодавчі заходи боротьби з організованою економічною злочинністю, необхідність яких випливає із сформованих кримінальних реалій.

Висновки до розділу 3

В процесі здійснення боротьби із організованою економічною злочинністю, першочергове значення отримують соціальні засоби вдосконалення правоохоронної діяльності, для чого необхідна реалізація таких принципових моментів: завершення радикальної реформи політичної, економічної, соціальної та інших сфер життя суспільства, виходячи із засад чесної конкуренції та демократії, подолання глибокої кризи; удосконалення управління обігом державних коштів і майна; створення ефективної податкової системи. Необхідним, на нашу думку, є розробка загальнодержавної програми боротьби з організованою та економічною злочинністю.

Необхідною виступає перебудова організаційної структури та діяльність спеціально створених підрозділів правоохоронних органів із питань боротьби з організованою економічною злочинністю, професійна перепідготовка діючих співробітників, їх соціальний та правовий захист. Вартим уваги є і вдосконалення тактики та стратегії оперативно-розшукової та розвідувально-аналітичної діяльності, всебічне дослідження криміногенної обстановки, пов'язаної, насамперед, із діяльністю кредитно-банківської сфери. Назрілою є і потреба єдиного централізованого обліку лідерів кримінального середовища, а також встановлення за останніми постійного контролю. Питання, що виникають в ході реалізації завдань у сфері боротьби з організованою економічною злочинністю повинні активно висвітлюватись у засобах масової інформації. Незважаючи на поняття «безсмертності злочинності», реальна протидія їй на загальносоціальному і спеціально-кримінологічному рівнях профілактики, а також при умові злагодженої взаємодії усіх її суб'єктів та тісному міжнародному співробітництві у цій сфері дасть змогу здійснити істотне скорочення різного роду проявів організованої та економічної злочинності, реалізувати мінімізацію її небезпечних наслідків для українського народу та міжнародної спільноти в цілому.

ВИСНОВКИ

В магістерській роботі досліджено тенденції розвитку організованої економічної злочинності в Україні, здійснено її кримінологічний аналіз, а також запропоновано основні напрямки реалізації політики держави у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України. Основні положення проведеного дослідження висвітлені у наступних висновках та пропозиціях:

1. Визначено поняття «організована економічна злочинність» в контексті аналізу окремих норм кримінального права, а також позицій науковців як різновид злочинності, що полягає у здійсненні злочинів організованими групами осіб, що об'єднані між собою ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які переслідують основну мету – власне збагачення, шляхом отримання нелегальних прибутків в результаті своїх діянь. Досліджено основні напрями діяльності організованих злочинних угруповань, а саме: фінансові шахрайства та відмивання грошей; контрабанда (алкоголь та тютюнові вироби, первинна сировина, тощо); викрадення та збут матеріальних цінностей (транспортні засоби, культурні цінності); торгівля наркотичними засобами; незаконна торгівля зброєю та військовою технікою; торгівля людьми; проституція; тероризм.

2. Проаналізовано систему нормативно-правового забезпечення, що регулює питання, пов'язані із визначенням організованої економічної злочинності. Зазначено, що основоположним законодавчим актом у обґрунтуванні даного питання є Кримінальний кодекс України. Наприклад, р. VI Кримінального Кодексу України «Співучасть у злочині»: визначення поняття співучасті; надана характеристика видів співучасників; визначення поняття вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією; умови притягнення до кримінальної відповідальності співучасників, організаторів, учасників організованої групи чи злочинної організації.

3. Охарактеризовано роль української організованої злочинності в формуванні контурів кримінального співтовариства епохи глобалізації, що визначається рядом факторів, а саме: високим ступенем організованості внутрішнього криміналітету, наявністю глибоко укорінених традицій, порівняльно високим рівнем освіти, географічним положенням України, яка на сході та півночі включається в кримінальну кооперацію Російської Федерації, на заході починає домінувати в злочинному світі Східної, а в перспективі - і Західної Європи, безпрецедентними масштабами незаконного вивозу за рубіж грошових коштів з України (в тому числі і бюджетних) з їх наступною частковою легалізацією, підтримкою та ступенем впливу організованої економічної злочинності в Україні на органи державної влади, що в найближчій перспективі здатне багаторазово збільшити її можливості по забезпеченню діяльності транснаціональної організованої економічної злочинності, її «прикриттю» і координації.

4. Проведено аналіз стану організованої економічної злочинності в Україні, результат якого свідчить, що протягом останніх років динамічно зростають зловживання з кредитними та фінансовими ресурсами у сфері зайняття підприємницькою діяльністю. Зокрема, у 2011-2014 рр. кількість злочинів, пов'язаних з привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем суттєво зросла у більшості регіонів. Зазначено, що серед областей України Тернопільська область має високі показники таких видів злочинів економічної спрямованості, як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Також численні злочини фіксуються у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

5. Основу сучасної організованої економічної злочинності становлять як легальний бізнес, створений кримінальними структурами, так і нелегальний, в якому переважає незаконний обіг наркотиків і зброї, контрабанда, виробництво контрафактної продукції, злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу, незаконний видобуток біоресурсів. Це стосується також металургії, лісової,

рибної, нафтогазової промисловості. Останнім часом в цей список можна внести і сферу високих технологій – комп'ютерних і телекомунікаційних. При цьому зберігається несприятлива тенденція, на яку звертають увагу практичні та наукові працівники – активізація організованої економічної злочинності в державному масштабі, залучення в неї великих державних чиновників. Враховуючи, що організована економічна злочинність у нашій державі вже давно стала частиною транснаціональної злочинності (за даними правоохоронних органів, українська організована злочинність діє в 15-20 країнах, більше 200 організованих злочинних угруповань мають зв'язки за кордоном), ця тенденція безпосередньо вказує на те, що над державою нависла серйозна загроза.

7. Проблема боротьби з корупцією та організованою економічною злочинністю носить не тільки правовий, але й соціально-моральний характер. Суть цього полягає у тому, що зараз відсутні або не діють інститути, здатні забезпечувати гідну життєдіяльність громадянського суспільства, до числа яких можна віднести моральні і дієві правові норми, незалежну судову систему, ефективну управлінську діяльність органів державної влади, незалежні ЗМІ і т.д.

8. Запропоновано напрямки протидії організованій економічній злочинності в Україні, а саме: рекомендовано посилити диференціацію кримінального покарання для злочинців, виробити кримінально-правові критерії і усунути наявні «колізії» в існуючому законодавстві, коли, наприклад, за сукупністю вироків встановлений верхній рівень позбавлення волі до 25 років (ст. 71 Кримінального Кодексу України) і це може бути звернено до особи, яка вчинила два злочини протягом життя, і 15 років позбавлення волі за сукупністю злочинів, хоча б їх було скоєно 100 або більше (ст. 70 Кримінального Кодексу України); створити правову базу для надання соціальної допомоги та проведення реабілітаційних заходів, стосовно осіб, які звільняються з виправних установ або засуджених до інших заходів покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; створити правову основу для позбавлення

економічної привабливості злочинної діяльності, реального позбавлення злочинців коштів і майна, нажитого злочинним шляхом; органам внутрішніх справ слід мати на увазі, що ефективність попереднього слідства підвищується, якщо ще на стадії порушення кримінальних справ та при роботі у справах оперативного обліку співробітники збирають відповідну інформацію (про наявність у запідозрених осіб банківських рахунків, сховищ в банках, цінних паперів і т.д.) і приймають можливі заходи до забезпечення збереження майна, на яке в подальшому може бути звернено стягнення; слід враховувати дані про поширеність на конкретній території фонових явищ, що «підживлюють» злочинність (безробіття, втрата перспективи для значної частини військовослужбовців, спортсменів, поширення пияцтва, немедичного вживання наркотиків і психотропних речовин, проституції), про ступінь поширення звичаїв кримінального середовища; вживати всіх можливих заходів щодо припинення залучення у професійне злочинне середовище нових осіб; нейтралізувати несприятливу атмосферу в установах, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі, де у значній частині формуються «злочинний світ» і професіоналізація злочинців; розширити допомогу та соціальний контроль щодо осіб, які відбули покарання

9. Зазначено, що стратегічними установками застосування кримінально-правових заходів боротьби з розглянутими злочинами повинні бути загальне та спеціальне попередження, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, максимальне наближення до стану невідворотності кримінальної відповідальності: індивідуалізація, щоб жоден «випадковий злочинець», не потрапив у місця позбавлення волі і, навпаки, жоден небезпечний рецидивіст, жоден злочинець-професіонал, який вчинив злочин, не залишився на волі. На організаційно-тактичному рівні, з урахуванням необхідності протидіяти спробам незаконної зміни запобіжних заходів, іншим зусиллям щодо «розвалу» справ стосовно рецидивістів і професійних злочинців, так само учасників організованих злочинних формувань, доцільно прагнути до кваліфікації їхніх злочинів за сукупністю, у тому числі з включенням у формулу обвинувачення

порівняно менш тяжких, але легко доказуваних діянь. Тому не слід ігнорувати оперативну та іншу інформацію про вчинення професійними злочинцями ситуативних і побутових злочинів (фактів навмисного заподіяння шкоди здоров'ю, хуліганств і т.п.), реалізуючи тим самим заходи подвійної превенції.

10. Обґрунтовано необхідність здійснення цілеспрямованих заходів щодо вдосконалення інформаційної бази документальних даних про організовані злочинні угруповання професійних злочинців, збереження перевірених часом прийомів і методів роботи і розробку нових, адекватних сучасним кримінальним реаліям, а також утримання від поспішних і непродуманих структурних та інших перетворень правоохоронних органів. При взаємодії з іншими органами слід проводити політику висунення реальних цілей та визначення пріоритетів у рамках наявних можливостей, пам'ятати про наслідки ігнорування розриву між висунутими завданнями та їх забезпеченням. Треба враховувати, що серйозним резервом у боротьбі із злочинністю розглянутого виду є використання регіональних і місцевих можливостей вдосконалення правової бази та ресурсного забезпечення кримінально-правової політики.

Доцільно виступати за включення до її реалізації учасників міжвідомчої координації, органів соціального захисту, використовувати регіональні та місцеві можливості розвитку допомоги та соціального контролю щодо осіб, які відбули покарання, включаючи пільги господарюючим суб'єктам, котрі працевлаштовують цих осіб.

11. Рекомендовано до процесу боротьби з організованою економічною злочинністю необхідно залучити колективи вчених-соціологів, економістів, психологів, чиї дослідження мають відношення до феномену організованої економічної злочинності, оскільки існуючі соціально-економічні недоліки в житті суспільства є тим живильним середовищем, в якій вона виросла і благополучно розвивається. При розробці стратегії боротьби з даним соціальним явищем особливу увагу слід звернути на питання планування, підготовки, формування єдиної системи профілактичних, законодавчих,

організаційних заходів. Усе це неможливо без глибокого вивчення стану тіньових економічних відносин і організованої економічної злочинності.

12. Боротьба з організованою економічною злочинністю передбачає подальше вдосконалення організації та тактики оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Боротьба з організованою економічною злочинністю має бути спрямована на дотримання законності в діяльності всіх ланок управлінського апарата, викорінення хабарництва, корупції в державних, виконавчих та правоохоронних органах. Здійснювана в країні реформа політичної системи, розгортання демократії та гласності створюють для цього необхідні передумови. У боротьбі з організованою економічною злочинністю особлива роль належить засобам масової інформації. Однак в них слід посилити моральний акцент, необхідно рішуче розкривати соціальні коріння злочинності, і насамперед ті, які лежать в повсякденному житті, психології деяких малих соціальних груп. Потрібно повністю виключити навіть найменший натяк, що дозволяє романтизувати злочинні організації, спосіб життя і поведінку окремих її представників. Боротьба з організованою економічною злочинністю повинна розглядатися в якості загальнодержавної та пріоритетної мети боротьби зі злочинністю взагалі.

13. Рекомендовано внести зміни та доповнення кримінально-процесуального законодавства, що повинні стосуватися двох основних моментів: необхідно регламентувати порядок введення в кримінальний процес результатів оперативно-розшукової діяльності; передбачити більш суттєві гарантії безпеки її суб'єктів та учасників кримінального судочинства за такими кримінальними справами.

14. Окреслено особливість криміналізації регіональних і міжрегіональних співтовариств, якою виступає наявність представників, які займають позиції в центральних і місцевих органах державної влади та управління, що принципово відрізняє їх від злочинних угруповань, що функціонували раніше. В цьому випадку регіональним правоохоронним органам доводиться протидіяти «своєму» регіональному кримінальному «організму», який найчастіше має

захист загальнонаціонального масштабу, та одночасно володіє транснаціональними зв'язками. Тому реалізація локальних правоохоронних зусиль не дозволяє офіційним органам самостійно впливати на «свою» організовану злочинність.

15. Запропоновано шляхи реалізації політики держави у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні в контексті забезпечення економічної безпеки Основними заходами попередження та усунення організованої економічної злочинності, за результатами проведеного дослідження, є:

- розробка форм і методів спільної діяльності всіх правоохоронних органів, тобто об'єднання їх зусиль на основі міжвідомчого координуючого органу з ретельно розробленою програмою на певний проміжок часу;
- спеціальна професійна підготовка осіб, включених у боротьбу з організованими злочинними співтовариствами;
- матеріально-технічне забезпечення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою економічною злочинністю;
- створення в країні чіткого механізму контролю за доходами громадян, який в умовах розвитку ринкових відносин поставив би надійний заслін незаконним доходам, що концентруються у ділків тіньової економіки та лідерів організованої економічної злочинності, вдарив би по корумпованим суб'єктах.

Отже, дослідження проблеми у сфері боротьби та протидії організованій економічній злочинності в Україні в контексті забезпечення економічної безпеки залишається актуальним питанням, та, відповідно, може стати об'єктом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балобанова Д.О. Криміналізація організованої злочинності: інформаційний аспект / Д.О. Балобанова // Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності. - Бібліотека журналу «Юридичний вісник». - Одеса: ФЕНИКС, 2013. – С.22-29.
2. Бейкун А. Удосконалення боротьби зі злочинністю у сфері зовнішньоекономічної діяльності / А. Бейкун // Право України. — 2013. — №9. – С.11-15.
3. Бова А. Глобалізаційні аспекти організованої економічної злочинності: [Електронний ресурс] / А. Бова. – Режим доступу: http://www.universum.org.ua/journal/2016/bova_7.html.
4. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в умовах переходу до ринкової економіки : [монографія] / А.М. Бойко. — Львів, 2008. — 380 с.
5. Бондаренко Н.О. Кримінально-правові аспекти протидії економічним злочинам та корупції / Н. О. Бондаренко. - О.: Юрид. літ. - 2014 . - 28 с.
6. Бояров В. Деякі напрями боротьби з організованою злочинною діяльністю / В. Бояров // Вісник прокуратури. - 2012. - № 4 (6) грудень. - С. 56-58.
7. Буроменский М.В. Про можливості та особливості застосування в Україні міжнародних договорів про боротьбу з організованою злочинністю/ М.В. Буроменский// Збірник наукових праць Харківського Центру вивчення організованої злочинності. - Харків, 2013. - Вип. 1. – С.22-28.
8. Бушан О.М. Взаємодія правоохоронних органів в розслідуванні злочинів, що вчиняються у сфері банківського кредитування / О. М. Бушан // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — №1. — Харків: Право. – С. 30-35.
9. Вербенский М.Г. Тенденции транснациональной организованной преступности в Украине / М.Г. Вербенский // Право и общество. —2014. — N 2. — С. 101-106.

10. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом : [Соціально-правове і кримінологічне дослідження] / В.В. Голіна. – Харків : Регіон-інформ, 2012. – С.36-41.
11. Гошовська Т. В. Проблеми застосування Кримінального кодексу України в протидії організованій злочинності // Т. В. Гошовська., І. К. Туркевич / Адвокат. - 2013. - № 2. – С. 26-30.
12. Гуров А.И. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, совершаемых организованными преступными группами / А.И. Гуров - М., 2014. – 38 с.
13. Данилюк С. Проблемы борьбы с организованной преступностью/ С.Данилюк // Современные достижения науки и техники в борьбе с преступностью. – Минск,2013. – С. 56-60.
14. Декларація ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях. Затверджена резолюцією 51/191 Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1996 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.inter.criminology.org.ua
15. Декларація ООН про злочинність та суспільну безпеку. Затверджена резолюцією 51/60 Генеральної Асамблеї від 12 грудня 1996 р. : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
16. Декларація ООН про злочинність і суспільну безпеку (23 липня 1996 г.) : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
17. Демидова Л. Кримінальна відповідальність за участь у злочинах, вчинених злочинною організацією / Л. Демидова // Право України. - 2014. - № 1. – С. 20-31.
18. Джужа О.М. Феномен – організована злочинність / Міжвідомчий наук.-дослід. центр при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентіві України // О.М. Джужа, В.В. Василевич // Наук.-прак. журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією» (теорія і практика). – К.: 2013, – С.15 – 25.

19. Дмитрієнко Ю. М. Основні етапи боротьби з транснаціональною організованою злочинністю як законодавчі цикли формування соціальної активності української правової свідомості : [Збірник наукових праць]/ Ю.М. Дмитрієнко // Актуальні проблеми політики . - Одеса, 2012. - № 20. – С. 24-32.
20. Долгова А.І. Злочинність, її організованість і кримінальне суспільство /А.І. Долгова- М., 2014. – 138 с.
21. Долженков О.Ф. Складові інфраструктури організованої злочинності: [Збірник наукових статей] / Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності // О.Ф.Долженков. - Бібліотека журналу «Юридичний вісник». - Одеса: ФЕНИКС, 2013. – С.65-72.
22. Домбругова А. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з корупцією / А. Домбругова// Юридичний вісник України. — 2011. — С. 22-27.
23. Дударов О. До проблеми криміналізації відмивання брудних грошей / О. Дударов// Економіка. Фінанси. Право. — 2014. - №3. – С. 35-42.
24. Дульський О. Стратегия деятельности спецподразделений по борьбе с организованной преступностью МВД Украины на современном этапе/ О.Дульський //Право України. - №8. – 2012. - С.72-78.
25. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р.: [Електронний ресурс] . - Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
26. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 р. (Із змінами, внесеними згідно з Додатковим Протоколом від 17.03.78) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
27. Європейська конвенція про видачу правопорушників (17.03.78) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
28. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (15.05.72) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.

29. Єфремов С. О. Проблеми кваліфікації участі в організованому злочинному угрупованні певного виду / С. О. Єфремов // Проблеми юридичної кваліфікації (Теорія і практика) : тези міжнародної наукової конференції Вісник Академії адвокатури України. – К. : Видавничий центр Академії адвокатури України, 2014. – число 1 (17). – С. 211–213.
30. Єфремов С. О. Організована злочинна діяльність як кримінально-правова проблема / С. О.Єфремов // Прокуратура. Людина. Держава. - 2014. - №12. – С.75-82.
31. Єфремов С. О. Форми участі в організованій злочинній діяльності, їх відображення у Кримінальному кодексі / С. О. Єфремов // Вісник прокуратури. - 2013. - № 1. – С.40-46.
32. Жук В. Г. Щодо кваліфікації злочинних об'єднань / Жук В. Г., Кузнецов В. В., Смаглюк О. В. // Адвокат - № 2. - 2014. – С. 61-72.
33. Жерновой М.В. Российская организованная преступность: транснациональные аспекты / М.В. Жерновой, А.Н. Сухаренко. — М. : ФГКУ «ВНИИ МВД России»,2016. — 34 с.
34. Зелинская Н.А. Международно-правовое определение транснационального организованного преступления : [Зб. наук. стат.]/ Н.А.Зелинская // Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності. - Бібліотека журналу «Юридичний вісник». - Одеса: ФЕНИКС, 2015. – С.22-31.
35. Іваненко І.В. Злочинна організація: окремі аспекти сучасного розуміння та відмінність від організованої групи / І. В. Іваненко // Часопис Київського університету права.- 2010. - №1. – С.144-148.
36. Камлик М.І. Про прояви організованої злочинності у виробничій та управлінській сферах економіки /М.І.Камлик, П.Т.Гега, В.О. Білецький // Міжвідомчий наук.-дослід. центр при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентіві України // Наук.-прак. журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією» (теорія і практика). – 2014. – № 1. К.. – С.15 – 25.

37. Капустник К. Проведення судово-економічних експертиз у справах, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) грошових коштів та майна, отриманих злочинним шляхом / К. Капустник// Право України. — 2012. — №8. — С. 107-111.
38. Катеринчук І. Міжнародне співробітництво в боротьбі із злочинами у сфері зовнішньоекономічної діяльності / І. Катеринчук // Підприємництво, господарство, право. — 2012. — №12. — С. 39-44.
39. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua
40. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua
41. Кондратьев Я. Ю. Боротьба з організованою злочинністю в Україні (національний та міжнародний аспекти) / Я. Ю. Кондратьев// Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2013. — №5. — С. 101-110.
42. Корж В. Кримінальна відповідальність за корупційні діяння в сфері економіки / В. Корж // Право України. — 2010. — №2. — С. 12-22.
43. Користін О. Сутність легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом / О. Користін // Право України. — 2014. — №2. — С. 4-12.
44. Коряк В. Організована злочинність: кримінально-правові проблеми / В. Коряк // Закон і бізнес. — 2012. — №5. — С. 22-27.
45. Кузьменко Б. Корупція та економічна злочинність в Україні: вплив на національну вивіску держави / Б. Кузьменко // Право України. — 2013. — №7. — С. 67-72.
46. Кузьмін С.А. До питання про наукове визначення організованої групи, як структурної складової організованої злочинності / С.А. Кузьмін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — Київ, 2014. — №20. — С.215-222.

47. Кузьмук А.В. Щодо співвідношення корупції та організованої злочинності / А.В. Кузьмук // Державна політика у сфері запобігання тероризму: міжнародний досвід і його актуальність для України: збірник матеріалів науково-практичної конференції, 31 жовтня 2008 р., м. Київ. – К.: Інтертехнологія, 2008. – С. 129-130.
48. Мантуляк Ю. Основні ознаки організованої групи / Ю. Мантуляк // Вісник прокуратури. - 2012.-№ 6. – С. 43-47.
49. Марків І. Організована злочинність: її аналіз та сучасний стан / І. Марків // Право України. — 2012. — №6. – С. 54-56.
50. Мельник М.І. Корупція й організована злочинність: проблема співвідношення / М.І.Мельник // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 6. – С. 7-14.
51. Мочкош Я. Форми співучасті у кримінальному праві України: проблемні питання / Я. Мочкош // Право України. - Київ. - 2012. - №3. – С113-116.
52. Напольська політична декларація і глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності (23 липня 1996 г.) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
53. Нікітін Ю. В. Криміногенний вплив на економічну безпеку як складову національної безпеки держави / Ю. В. Нікітін //Актуальні проблеми економіки. — 2012. — №3. – С. 47-52.
54. Новицький Г.В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : [Науково-практичний посібник] / Новицький Г.В. – К. : Вища школа, 2014. – 96 с.
55. Олійник Є. Особливості кваліфікації співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом / Є. Олійник // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів. – 2014. – №2(1).– С.111-114.
56. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/taip/uk/publish/article/81315>
57. Офіційна сторінка Organisation Internationale de Police Criminelle, OIPC,

International Criminal Police Organization, 2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interpol.int>.

58. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії / М.А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. - К., 2015. - N 16. - С. 99-111.
59. Пожидаев І :П. Адміністративноправові засади протидії організованій транснаціональній злочинності : дис.... канд. Наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І:П. Пожидаев. — К., 2009.— 187 с.
60. Пришко А. Борьба с организованной преступностью и коррупцией/ А. Пришко // Вестник прокуратуры. – 2013. - № 7. – С. 42-45.
61. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 року, №357/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 34.
62. Про виконавче провадження : Закон України від 30 червня 1999 року, №783-ХІУ // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №24.
63. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року, № 959 // Закони України. - Т. 1. - К., 1996.
64. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 року, №565-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — №4.
65. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року, №2135-ХІТ // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №22.
66. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради. - 1993. - № 35. - Ст. 358.
67. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Пшеничний. — К., 2010. — 220 с.

68. Расюк Е.Кримінологічна характеристика лідера організованої групи, яка здійснює злочинну діяльність у сфері наркобізнесу / Е. Расюк // Прокуратура. Людина. Держава.- №4. – 2013.- С. 58-64.
69. Самсоненко Л. Економічна безпека — справа всіх і кожного / Л. Самсоненко // Урядовий кур'єр. — 2012. — С. 22-31..
70. Скулиш Е.Д. Організована злочинність : поняття, генезис, заходи протидії : [Монографія]. — К.: Вид-во НА СБУ України, 2011. — 254 с.
71. Смирнов М. Кримінальна характеристика економічної організованої злочинної діяльності / М. Смирнов // Право України. — 2012. — №3. — С. 24-32.
72. Соскін О. Становлення національної буржуазії та середнього класу в Україні : [Електронний ресурс] / О. Соскін. — Режим доступу : <http://kibit.com.ua/e/scientific-centre2015/articles/view=259>.
73. Соціальні індикатори рівня життя населення. Статистичний збірник / за ред. Т. М. Гришука / Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Тернопільській області. — Тернопіль, 2015. — 24 с.
74. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік / За ред. Т. М. Гришука / Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Тернопільській області. — Тернопіль, 2015. — 439 с.
75. Толстов С. Україна в євроатлантичних відносинах: досвід пристосування / С. Толстов // Політична думка. - 2011. - N 3. - С. 73-86.
76. Ущатовский В. Борьба с организованной преступностью: направления, проблемы и потребности нормативного определения / В. Ущатовський // Право Украины. — 2013. - № 10. — С. 118-120.
77. Федотов О.П. Організаційно-правові основи боротьби з контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. - О.: 2014 . - 21 с.
78. Хабриева Т. Я. Национальные интересы и российское законодательство / Т.Я. Хабриева // Право и безопасность. - 2013. - N 4 (17). - С. 71-79.

79. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Страсбург, 4 листопада 1999 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inter.criminology.org.ua.
80. Цивільний кодекс України № 435-15: Офіц. текст із змін., станом на 30.07.2010 : [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua.
81. Чебан В.В. Геополитические причины преступности в России / В.В. Чебан // Евразийский вестник. - 2013. - С. 229-235.
82. Черниш М.А. Україна в системі світової та регіональної безпеки та проблеми транснаціональної злочинності/ М.А. Черниш// Актуальні проблеми політики / Зб. наук. праць. – Одеса. – 2012. - № 20.- С.22-27.
83. Abadisky H. Organized Crime / H. Abadisky.- Nelson-Hall, Chicago 2013. – 435 p.
84. Alexeev M. Taxation and Evasion in the Presence of Extortion by Organized Crime / Alexeev M., Janeba E., Osborne S. // Journal of Comparative Economics . -2016. – P. 375-387.
85. Arlacchi P. Mafia Business. The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism / Pino Arlacchi. – Verso, 2012. – 233 p.
86. Block A. Space, Time and Organized Crime. Transaction publishers / Alan Block. - 2013. – 218 p.
87. Corruption and Access to Justice / Chisinau: Transparency Internat. - Moldova, 2012. - 120 p.
88. Corruption Perceptions Index 2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/cpi2016/results>. – Назва з екрану.
89. Joseph L. Albin, R.E. Rogers, Victor Shabalin. Russian Organized Crime: Its History, Structure and Function/ Joseph L. Albin, R.E. Rogers, Victor Shabalin // Trends in Organized Crime. – 2014. - Vol.3. - №1. – P. 210-218/
90. Scott P. Boylan. Organized Crime and Corruption in Russia: Implications for US and International Law / P. Boylan Scott // Trends in Organized Crime. - 2014. Vol.3. №1. – P.200-209.

91. Shelley L. CriminalKaleidoscope/ L.Shelley // EuropeanJournalofCrime, CriminalLawandCriminalJustice. –2012 -. №3. – P. 11-15.
92. Shelley L. Post-Soviet OrganizedCrime/ L.Shelley // Demokratizatiya. TheJournalof Post-Soviet Demokratization. - 2014. -Vol. 2. - №3. – P.33-39.
93. Shelley L. ThePriceTagofOrganizedCrime/ L.Shelley // TrendsInOrganizedCrime. -2014. - Vol.3. - №1. – P. 191-199.
94. Shelling, T. WhatistheBusinessofOrganizedCrime?/Shelling, T. (ed.) //ChoiceandConsequences.HarvardUniversityPress. - Cambridge.- MA, 2015. - 179-194 p.
95. Witte A.D. WorkandCrime: AnExplorationUsingPanelData / Witte A.D., Tauchen, H. // PublicFinance. – 2014. -155-167 p..